

MAGYARORSZÁG
A CSODÁK FORRÁSA

**KÖSZÖNJÜK MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA TÁMOGATÁSÁT.**

UNGOR BEÁTA

IDEGENVEZETŐK TÁMOGATÁSA

A TÁMOGATÁS ÖSSZEGE:

1 000 000 FORINT

MAGYAR
TURISZTIKAI ÜGYNÖKSÉG

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

KISFALUDY
TURISZTIKAI FEJLESZTŐ NONPROFIT ZRT.

**A DUNAKANYAR BAL PARTJÁNAK TURISZTIKAI BEMUTATÁSA
KÉT TEMATIKUS ÚTVONALLAL ZEBEGÉNYTŐL VÁCIG**

Készítette:

Ungor Beáta, idegenvezető

Kisfaludy 2030 pályázat azonosító: KFIV-91-2/2020

2020.

Tartalomjegyzék

A DUNAKANYAR BAL PARTJÁNAK ÁLTALÁNOS BEMUTATÁSA	3
Bevezetés	3
A Dunakanyar természeti leírása	3
A Dunakanyar kialakulása	3
A Dunakanyar élővilága	5
Kultúrtörténet	6
Régészeti lelet a kezdetekből	6
Római limes	6
Honfoglalók	7
„Fejedelmi” Dunakanyar – a bal part a magyar királyok idejében	7
Elnéptelenedés a törökök kiűzése után	8
A Dunakanyar, mint idegenforgalmi célpont felfedezése a 19. században	8
A Dunakanyar bal partja napjainkban	9
Zebegény	10
Nagymaros	11
Kismaros	12
Verőce	13
Vác	14
1. ÚTVONAL: A FESTŐI DUNAKANYAR	17
Bevezetés	17
ZEBEGÉNY	17
1. Állomás: Zebegény, Havas Boldogasszony templom	17
2. Állomás: Kórusz József háza, József Attila út 1.	18
3. Állomás: Szőnyi István Emlékmúzeum, Bartóky József u. 1-35.	20
4. Állomás: Vass Elemér háza, Bartóky József u. 21.	22
5. Állomás: Amrita Sher-Gil, Szepessy villa, Jánoshegy u. 11.	23
6. Állomás: Maróti Géza villája, Napraforgó utca 18.	25
NAGYMAROS	25
7. Állomás: Az egykori nagymarosi művésztelep	25
8. Állomás: Szent Kereszt felmagasztalása templom	26
9. Állomás: Pállya Celesztin szobra	27
KISMAROS	28

10. Állomás: Kismarosi-sziget	28
11. Állomás: A Morgó-patak hídjá	28
VERŐCE	29
12. Állomás: Gorka Géza Kerámiamúzeum, Szamos u. 22.	29
13. Állomás: Magyarkúti Béla háza, Rákóczi út 49.	29
14. Állomás: Edvi Illés Aladár villája, Árpád u. 21.	30
15. Állomás: Endródi (Junga) Sebestyén villája, a mai Művelődési ház, Árpád u. 18.	31
VÁC	31
16. Állomás: Váci Mosolyalbum, Sajdik Ferenc gyűjtemény, Március 15. tér	31
2. ÚTVONAL: A SVÁBOK NYOMÁBAN A DUNAKANYAR BAL PARTJÁN	32
Bevezetés	32
ZEBEGÉNY	32
1. Állomás: Zebegény főtere, Havas Boldogasszony templom előtt	32
2. Állomás: Napraforgó házak	34
3. Állomás: Hajón Zebegénytől Nagymaros felé	35
NAGYMAROS	36
4. Állomás: Német Nemzetiségi Tájház, Nyár utca 2.	36
5. Állomás: Kitelepítés emléktábla, Mainzi utca 4.	37
KISMAROS	38
6. Állomás: Rudolf ház, Kossuth Lajos út 34.	38
7. Állomás: Kismarosi Sváb Muzeális Gyűjtemény, Kossuth u. 21.	38
8. Állomás: Pincesor, Dózsa György u.	38
9. Állomás: Egyszerű sváb lakóház, Kossuth Lajos út 9.	39
10. Állomás: Köztársaság tér	39
11. Állomás: Kelényi ház, Kossuth Lajos út 18-20.	39
VERŐCE	39
12. Állomás: Szent András templom	39
VÁC	41
13. Állomás: Március 15. tér	41
Források	42
Felhasznált festmények forrásai	48
Fénykép melléklet	50

A DUNAKANYAR BAL PARTJÁNAK ÁLTALÁNOS BEMUTATÁSA

BEVEZETÉS

A Dunakanyar a Duna hosszú útjának egyik legkiesőbb szakasza (elnevezése németül, Donauknie, *Duna-térd*; franciául Coude du Danube, *Duna-könyök*). Ezen a szakaszon a Duna átmenetileg felhagy keleti irányával, előbb délnek, majd váratlanul északnak, végül ismét délnek veszi az útját. Mindezt pedig teszi két hegység, a Börzsöny és a Visegrádi-hegység szorításában, egy szűk völgykatlanban.

Az általam bemutatott terület a Dunakanyar bal partja Zebegénytől Vácig, amelynek vadregényes hegyoldalain évszázadokkal ezelőtt remeték és szerzetesek laktak, de ugyanez a táj kedvelt vadászterülete volt fejedelmeknek, királyoknak is. Ugyanakkor olyan festői települések húzódnak a Duna ezen oldalán, mint például Zebegény vagy Nagymaros, amelyek inspirálóan hatottak sok művészre. A Duna jobb partjához képest, ahol Esztergom, Visegrád, Szentendre már bejáratos turista desztinációk, a bal part talán kevésbé felfedezett még. Ezért az idelátogatók eligazodását szeretném segíteni a két általam kidolgozott tematikus útvonallal. Ha velem tartanak, a Dunakanyar bal partját felfedezhetjük egyrészt az itt élt vagy itt alkotott festők szemével **A festői Dunakanyar** című tematikus útvonalon. Másrészt az ide települt sváb lakosok történetét és kultúráját mesélem el a **Svábok nyomában a Dunakanyarban** című túrámon.

Mindehhez kellemes kalandozást kívánok!

A DUNAKANYAR TERMÉSZETI LEÍRÁSA

A Dunakanyar kialakulása

Ahhoz, hogy ezt a különös hangulatú tájat megértsük, érdemes megismernünk a földtani múltját. A Dunakanyar bal partja domborzatilag a Börzsönyhöz tartozik, annak nyugati része. Vácnál azonban már a Cserhát „szélével” is találkozunk a Naszály-hegy képviselőjében. E két hegység több millió évvel ezelőtt alakult ki, és formálódik ma is, a korábbinál sokkal szelídebb természeti erők hatására. A Duna hatalmas vízfolyása pedig követte az így kialakuló lefolyási lehetőségeket, miközben persze ő is elvégezte (és végzi ma is) a maga tájalakító munkáját.

Mit láthatott egy erre tévedt turista mintegy 10-15 millió évvel ezelőtt?

Akkoriban mind a Börzsöny, mind az azzal összefüggő Visegrádi-hegység még lényegesen alacsonyabb volt, mint ma, a Kisalföld pedig 100 m-rel magasabb volt, mint a mai felszíne. Az Ős-Duna ennek felszínéről akadálytalanul futhatott le az Alföld irányába, tehát a földtörténeti pliocén korban (kb. 2,5-5 millió évvel ezelőtt) a Duna még nem a Visegrádi-szorosban folyt, hanem a Dunántúlon keresztül déli irányba tartott a mai Horvátország felé.

Mindeközben a Börzsönyben heves vulkáni tevékenységek zajlottak. A viszonylag fiatal, 15-18 millió éves, hegység mai formái meglepően hűen őrzik az ősvulkán egykori szerkezetét. A hatalmas geológiai távlat és a jelentős felszíni lepusztulás ellenére a mai formák a régi "Vezúv-típusú" vulkánra utalnak, melynek jellemzője, hogy hosszú, gyakran évszázados nyugalom után hatalmas erővel tör ki újra, leszakítva a hegycsúcs egy jelentős darabját. Az avatottabb szemlélő a Magas-Börzsöny főgerince által szegélyezett katlanban (Miklós-tető - Magosfa - Csóványos - Nagy-Hideg-hegy - Várberc - Holló-kő - Jancsi-hegy) viszonylag könnyen felismerheti a 3-3.5 km átmérőjű vulkáni beszakadást, kalderát.

A később bekövetkezett szerkezeti változások miatt, amikor bizonyos területek emelkedtek, mások süllyedtek, a Duna megjelent a Dunakanyar térségében (kb. 2,5–2 millió évvel ezelőtt). Ekkor a terület természetesen nem így nézett ki, mint napjainkban: a Dunát 10–15 km széles tengeri üledékekkel feltöltött síkság kísérte, amelyet a Börzsöny és a Visegrádi-hegység mindössze pár száz méterrel kiemelkedő, erősen lepusztult vulkánjai öveztek.

A Dunakanyar látképében ma meghatározó Szent Mihály-hegy mindössze kb. 50–100 m-re emelkedhetett ki a laza üledékek takarója alól. A függőleges kéregmozgások miatt a Dunakanyar térségét legalább 300 m-es kiemelkedés érte, viszonylag gyors tempóban. Az emelkedő területtel lépést tartva a Duna lassan belevészte magát a Börzsöny és a Visegrádi-hegység kemény vulkáni kőzeteibe, s az utóbbi 300 ezer évben létrehozta hazánk egyik legfestőibb táját, a folyóteraszokkal kísért Dunakanyart. A kiemelkedés még napjainkban is tart (kb. 2 mm/év) és ezzel párhuzamosan zajlik a Duna medrének mélyülése.

De miért is „kanyar” a Dunakanyar?

A tájat szemlélve láthatjuk, hogy a folyó a Szent Mihály-hegyet egy szabályos U alakú kanyarral kerüli meg. Ennek oka, hogy a Duna olyan alacsonyabb és könnyebben „leküzdhető” helyeket keresett, ahol kifolyást tudott találni a Nagyalföld irányába. A Szent Mihály-hegy anyaga kemény andezitbreccsa, amelyet a Duna inkább kikerült, minthogy átvágta volna. Ezt a csodálatosan szép völgyszakaszt tehát maga a Duna alakította ki.

A Duna folyásával déli irányba haladva el is jutottunk a Vácnál a folyó fölé emelkedő Naszályhoz, amely a Duna-balparti rögök legmagasabb és egyben legjellegzetesebb hegye. Természetföldrajzi értelemben a Cserháthoz sorolják, bár földtani felépítése nagyban eltér annak fiatal törmelékes üledékes és vulkáni kőzetekből álló főtömegétől. A dachsteini mészkőből felépülő Naszály a Cserhát legnyugatibb és egyben legmagasabb tagja: fő csúcsa 652 méter magas. A dachsteini mészkő erősen karsztosodott, kutatói a hegyen máig mintegy száz kisebb üreget, kőfülkét, illetve barlangot tártak fel. Ezek közül a leghosszabb a Naszályi-víznyelőbarlang (Szinlő-barlang), amely jelenleg a Cserhát leghosszabb és legmélyebb, az ország 9. legmélyebb barlangja.

A Naszály harmadik leghosszabb barlangja a Násznép-barlang a 223 méteres hosszával. A hagyomány szerint a barlang nevét a 20. század elején végzett ásatásokkor talált sok állatcsont és rengeteg cserépdarab után kapta, amiből arra következtetnek, hogy „itt valami nagy

lakomának kellett lennie”. A népies nevén Násznép-lyukaként is emlegetett barlangról úgy tartja a szájhagyomány, hogy az valamikor valóban egy násznépnek szolgált menedékül, akik a portyázó török elől ide bújtak, majd biztonságban érezvén magukat, tovább folytatták az ünnepi lakomát.

A Dunakanyar élővilága

A Dunakanyarba látogató elsősorban a természet közelségét szeretné élvezni, itt még a városi ember is rácsodálkozik a természetre, az élővilág sokszínűségére. Lássuk hát, mi jellemzi ennek a vidéknek az élővilágát.

A Börzsöny hegység magasságánál (Csóványos, 938 m) és északi földrajzi helyzeténél fogva, a közeli rokonság jeleit mutatja a Kárpátok vonulatával. Emiatt növény- és állatvilága számos értékes, hazánkban másutt alig található ritkasággal dicsekedhet.

A Központi-Börzsöny csúcsain és meredek oldalú gerincein kisebb arányban a magas középhegységekre jellemző bükkösöket találjuk. A délies kitettséggű oldalak hegy lábain megjelenik a gyertyán, mint elegyfa, gyertyános-tölgyeseket, magasabban gyertyános-bükkösöket alkotva. A bükkösök alatti zónában tölgyes erdőket találunk, amelyek uralkodó fafaja a kocsánytalan tölgy. Külön értéket jelentenek a beékelődő szilikát sziklagyeppek is. A patak völgyekben égerligetek találhatóak, de ahol a vízviszonyok lehetővé teszik forráslápok és a patakmenti vegetációk fajai színesítik a társulások mozaikos világát.

A Duna-parton füzes cserjés található a folyó mellett. A parttól távolabb lévő ligetekben a magasabb termetű fehér fűz, fehér és fekete nyár a jellemző. A kissé szárazabb, de állandó vízellátással rendelkező területeken a Dunára oly jellemző „galériaerdők” jönnek létre, ahol a kocsányos tölgy, a mocsártölgy, a szil- és a kőrisfa mellett több kúszónövény, iszalag, vadszőlő és komló is megjelenik.

A fentiekben felsorolt - korántsem teljesességre törekvő - társulásokban számos védett, és országos viszonylatban is ritka lágyszárú növényfaj talál otthonra. Ezek közül kiemelkedő pl. a hazánkban csak két helyen élő havasi varázslófű, a magyar kőhúr vagy a csészeleveleinek változatos színével pompázó pirosló hunyor. E két utóbbi növény itt éri el elterjedésének (észak)nyugati határát. De említésre érdemes még az illatos keltike, az orchideák, vagy az őszi gyepekben virító tárnics és az őszi kikerics.

A természetközeli, változatos és sok helyütt zavartalannak mondható élőhelyek magukban hordozzák az állatvilág sokszínűségét is. Az ízeltlábúakat tekintve elsőként a nagy testű fajokat kell megemlíteni, mint a színezetében is feltűnő, bükkösökhöz kötődő rovarok, például a havasi cincér, vagy éppen a korhadó faanyagban bővelkedő tölgyeseket kedvelő szarvasbogár és orrszarvúbogár, illetőleg a nappali lepkék. Az apolló-lepke országos hírvé állománya él a Börzsönyben.

Az utóbbi években ismét gyönyörködhetünk a dunavirágzásban. A dunavirág (*Ephoron virgo*) a kérészek rendjébe tartozó rovar, akárcsak az ismertebb tiszavirág (*Palingenia longicauda*), amelynél azonban jóval kisebb méretű, mintegy három centiméteres. Csak

tiszta, oxigéndús vízben tud kifejlődni, emiatt a Dunán mintegy negyven évig nem rajzottak a vízszennyezés miatt. 2012-ben azonban újra tömegesen jelentek meg.

A Duna halállománya viszonylag szegény, mindössze ötvenkét dunai halfaj ismeretes. Legjellemzőbb halfajok a kecsge, a ponty, a csuka, a lesőharcsa, a rózsás márna, a dévérkeszeg, a kárász, a szivárványos ökle, a csapósügér és a fogas. A hegyi patakok ritka hala a fokozottan védett, kárpát-medencei bennszülött magyar márna.

A Dunakanyar madárvilága szintén változatos. A Börzsöny madárvilágának egyik legértékesebb képviselője a fokozottan védett fehérhátú fakopáncs, melynek Magyarországon az egyik legerősebb állománya épp a Börzsönyben él.

A Börzsöny nagytestű emlősökkel való találkozás esélyét így legfőképp a vadászható vadfajok, azon belül is a nappali életmódú őz és muflon adja meg. Ugyanakkor természetesen a koraősi erdők nem nélkülözik a szarvasbőgés hangjainak felvonultatását sem.

A dunai árterek legjellegzetesebb apró emlősei a vízcickány, a vízipocok, a törpe egér, a vidra, és az újabban visszaköltöztetett eurázsiai hód is szép számban megtalálható a Dunakanyarban. A kisemlősök közül a denevérek érdemelnek említést, hiszen a hazai fajok szinte mindegyike előfordul a hegységben vagy közvetlen környékén. Ugyanakkor mivel a vulkáni alapkőzet miatt a Börzsönyre nem jellemzők a barlangok, a denevérek téli szállásra az itteni csekély számú bányavárat mellett a közeli Naszály-hegy kiváló adottságú barlangjait használják.

KULTÚRTÖRTÉNET

Régészeti lelet a kezdetekből

Ahogy az osztrák „Dunakanyarnak”, a Wachau völgynek, van Vénusza (Willendorfi Vénusz), úgy a magyar Dunakanyarban is előkerült egy Vénusz szobrocska: a Verőcei Vénusz. A női alakot mintázó agyagszobor az úgynevezett idolk csoportjába tartozik, amelyek az egykor itt élt emberek hitvilágának ránk maradt emlékei. Ez a különleges lelet a verőcei vasútállomás felújításakor került elő, és a régészek a Kr.e. 5. évezredre datálják a korát. Így azt bizonyítja, hogy a Dunakanyar bal partja már a neolitikum idején is lakott volt. A szobrocska ma a váci Tragor Ignác Múzeumban található.

A következő korszak, amely jelentős emléket hagyott maga után a Duna eme oldalán, a Római Birodalom idősza.

Római limes

A Duna ezen oldala nem tartozott a Római Birodalomhoz. Így a római határvédelmi védrendszer ellenséges kvád területen épült a Barbaricumban, a folyó "rossz" oldalán. A Római Birodalom feltételezett és részben fel is tárt, 6000 kilométernyi szárazföldi (limes) és folyóparti (ripa) határvédelmi létesítményei kiemelkedő történeti és tudományos értékkel bírnak. A *limes* szó eredetileg ösvényt jelentett, amely a Római Birodalmat vette körül. Utak

(főleg hadiutak) hálózták be a római határvidékeket, melyeket összekötöttek Rómával, de átnyúltak ellenséges területre is. A limes elsődleges feladata az volt, hogy a római katonákat eljuttassa az ellenséges területre, és biztosítsa ottani, eredményes tevékenységüket.

Az európai limes mentén általában folyók jelentették a Birodalom határát, így a Rajna és a Duna teljes hosszában védelmi szerepet töltött be. A Duna mentén 500 km hosszan húzódik Magyarország területén a hajdani Pannonia provincia Duna menti középső szakaszán az ókorban a Római Birodalom határa.

Verőce a Duna bal partján lévő erődök rendszerének a része volt. A késő római időkben a hadsereg megerősítette és praktikusabbá tette a Dunán történő átkelést, ehhez pedig kiserődökre volt szükség. Az ilyen, ún. nógrádverőcei típusú erődöknek négyszögletes központi épülete volt, toronyban végződő oldalfalakkal, amelyek gyakran egészen a Dunába nyúltak.

A folyó két partján egymással szemben építették fel ezeket a kiserődöket, így akár kikötőként is használhatták őket. Verőcének az ellen erődje a településsel szemben található Castrum Cirpi volt (Dunabodgány). Ilyen hídfőállások Szobon, Verőcén, Kisoroszi-Pásztorkertben, Tahitótfalu-Balhaváron, Szentendre-Dera-pataknál, Horányban, és Dunakeszin is volt. A részletesen átgondolt, precízen felállított erődökből minden stratégiailag fontos vonalat szem előtt lehetett tartani.

Honfoglalók

Kultúrtörténeti áttekintőnk következő fejezete a honfoglalás korát idézi. Anonymus a honfoglalást bemutatva kétszer is megemlékezik az Ipoly és a Duna találkozásáról - Szob nevének említése nélkül ugyan, de annak területére utalva. A két idézet a nyugat felé haladó honfoglalók útjának bemutatásához kapcsolódik. Az első: „...majd a nógrádi részekén haladva, a Galga vizéhez értek. Innen pedig útjukat folytatva a Duna partján mentek, majd a Verőce vizén átkelve tábornok ült az Ipoly folyó mellett.” A második: „Eközben Szovárd és Kadocsa, Hülek fiai, valamint Huba meg egész seregük átkelt az Ipoly folyón a Duna mellett.” A szobi révátkelőhely sok százéves múltat tekint vissza, az Ipoly torkolatánál kiépült római kikötőerődöt (pannóniai Limes elemeként) balparti hídfőállásként használták a Dunán való átkeléshez a „Barbaricum” felé. Így valószínű, hogy honfoglaló őseink is itt keltek át a Dunán.

Kézai Simon szintén említést tesz az itteni révátkelőkről: 13. század végi krónikája szerint a honfoglalók egy része a szobi, másik része a pesti réven kelt át nyugat felé haladva.

Szintén erre az időszakra utal az a néphagyomány, miszerint a görög vitéz bizáncnál legyőző Botond vezér Magyarországon halt meg, és itt, Verőcén temették el, ott, a mai Migazzi-kastély helyén.

„Fejedelmi” Dunakanyar – a bal part a magyar királyok idejében

A következő évszázadokban a magyar királyok a Duna túlsó partjára (Esztergom, Visegrád) telepedtek le és építették ki palotáikat. Azonban a Duna nem csak elválasztotta őket a folyó

bal partjától, hanem össze is kötötte azzal. Verőce például az esztergomi, majd a Visegrádon tartózkodó királyok „kapujává” vált, amikor az udvar népe végigvonult a Nógrádmedencén vadászatra, végiglátogatva a várakat vagy az ispánsági székhelyeket. A várak rendszere: Hont, Drégelyvár, Kármor, Csehvár, Nógrád, Várhegy, szinte mutatja az egy napi vonulási távolság útját. Csak a Dunánál hiányzik a befejezés, ami Verőce lehetett. Mindez feltételezés, azonban sok királyi irat hely-megnevezése mutatja az udvar útját, amelyik megegyezik a feltételezettel.

Nagy Lajos király lánya, Szent Hedvig a későbbi lengyel királyné, számára szintén itt, Verőcén építtetett nyaralót. A szent királynét a Dunakanyarhoz fűződő személyes kapcsolódása okán 2006-ban a Dunakanyar (a Duna Esztergom és Budapest közötti szakaszának) védőszentjévé választották.

Nagymaros múltjához is szorosan kapcsolódik a vele szemben a Duna fölé emelkedő középkori királyi székhely, Visegrád története. A Visegráddal szembeni oldal keskeny földnyelvére épült Maros az uralkodók kedvelt tartózkodási helye volt Nagy Lajos, Zsigmond és Mátyás korában.

A Visegráddal szembeni Maros síksága különösen alkalmas volt lovagi játékok megtartására, melyek főleg Mátyás korában virágoztak, de a bécsi udvar 1572-ben Konstantinápolyba tartó királyi követei is említik a marosi lovagi játékokat. Nagymaros ez időkből a főurak ideiglenes tartózkodási helye volt, ahol kúriákat építettek maguknak.

Elnéptelenedés a törökök kiűzése után

A középkorban fejlődésnek indult bal parti települések lakossága a török idők alatt majdnem teljesen elpusztult, a térség 1685 táján szabadult meg a töröktől. Az 1700-as évek első felében a lakosság pótlására németeket, magyarokat és szlávokat telepítettek le, így alakult ki az a soknemzetiségű tájegység, amelynek nyelvi, kulturális, gasztronómiai, gazdálkodásbeli sokszínűsége máig jellegzetessége a Dunakanyarnak.

(Bővebben lásd a Svábok nyomában a Dunakanyar bal partján c. tematikus útleírást.)

A Dunakanyar, mint idegenforgalmi célpont felfedezése a 19. században

A Dunakanyar bal partja ezt követően szorgosan gazdálkodó, a „szélesebb közönség” szemében azonban inkább alvó kis településekből állt, amelyek újbóli felvirágzása a 19. században jött el. Ekkor fedezték fel a táj szépségét a távolabbról érkező kirándulók, művészek, értelmiségiek, akik rendszeresen vissza-vissza jártak nyaralni a környékre. Itt pihent és szerzett inspirációt például Ady Endre, József Attila, Karinthy Frigyes, Devecseri Gábor stb. Sokan közülük meg is telepedtek a festői kis települések valamelyikén és járultak hozzá az itt kibontakozó pezsgő kulturális élethez. Így alakult ki egy jelentős művészi közeg például Zebegényben, Szőnyi István körül, vagy a nagymarosi művésztelep.

A szellemi fellendülés az épített környezet megújulását is hozta. A mai napig meghatározóak a bal parti településekben az ekkor épült elegáns nyaralók, villák, amelyek tervezői között nem kisebb neveket találunk, mint Ybl Miklós, Maróti Géza vagy Griegl Kálmán.

(Bővebben lásd A festői Dunakanyar c. tematikus útleírást.)

A DUNAKANYAR BAL PARTJA NAPJAINKBAN

A térség idegenforgalmának 19. századi fellendülése óta a Dunakanyar napjainkban is kedvelt célpontja a turistáknak. Nem csoda, hiszen, itt szinte minden megtalálható, ami az ideutazó számára érdekes lehet: egyedi hangulatú táj, természeti kirándulóhelyek, barokk műemlékek, fesztiválok.

A vidék népszerűségének a könnyű megközelíthetősége is az oka. Budapesttől gyorsan el lehet ide jutni autóval a nemrég felújított M2 úton vagy vasúton a nemrég üzembe helyezett kényelmes vonatokon. De érkezhetünk hajóval is, a fővárosi Vigadó térről indulva május és október között menetrendszerű kirándulóhajók közlekednek a térségbe, és Visegrád, Vác, Esztergom kikötőiből sétahajójáratok is indulnak. A MAHART 2020. nyarán nagy sikerrel üzemeltette Dunakanyar körjáratát a Visegrád-Nagymaros-Zebegény-Dömös-Nagymaros-Visegrád vonalon. Az új hajójáratnak köszönhetően hop-on hop-off jelleggel látogathatjuk meg a dunakanyari településeket. Ennek az érdekes továbbfejlesztése lesz a már tervben lévő kombináció, amelynek köszönhetően kerékpárt is lehet majd szállítani a hajójáratokon. Így a kirándulók teljes mértékben élvezhetik majd a környék adta lehetőségeket: a hajókázást és a kerékpározást.

A természeti kikapcsolódást egyedivé teszi az erdei kisvasutak sűrű hálózata a Börzsönyben, megmutatva annak legszebb részeit. A Királyréti Erdei Vasút például a Morgó-patak folyását követi, míg Szob és Nagybörzsöny között az ország egyik legkanyargósabb és leghosszabb hegyvidéki erdei vasútján utazhatunk.

A kerékpárral útnak indulók sem csalódnak a környékben: a Duna bal partján futó EuroVelo 6 Szob és Vác közötti szakasza Magyarország egyik legszebb bringaútja, amelyet hosszan elkísér a szemközti visegrádi vár látványa. A mozgás öröme és a táj szépsége élvezhető közvetlenül a Duna vizén is: hegyek, apró szigetek és ártéri erdők között evezhetünk például Kismaros és Zebegény között.

Aktív időtöltésre számtalan lehetőség nyílik a Dunakanyar bal partján szinte egész évben. A Börzsöny, és persze maga a Duna is, a természetjárás és az egyéb outdoor programok élményét kínálja. A túrázókat több száz kilométernyi kijelölt gyalogos túraútvonal-hálózat várja, és az Országos Kéktúra útvonala is áthalad a területen. A Nagy-Hideg-hegy, Királyrét és Zebegény népszerű kirándulóhelyek, a csúcsokra épített kilátókból csodás kilátás nyílik a környező tájra, például a Csóványosról vagy a Hegyes-tetőről. Katalinpusztai Kirándulóközpont pedig családbarát természeti élményeket kínál.

Lássuk, mit kínálnak a bal part települései az ide látogatóknak.

Zebegény

Zebegény címeréből kiolvashatjuk a település legfontosabb jellemzőit: a címeren domináns a kék, ami a Dunához való erős kötődést jelenti, ugyanakkor a község szerves része az őt körülölelő zöld erdőség. A település, kialakulásának kezdeti időszakában, egyházi birtok volt, ahol gazdag gyümölcsöskertek voltak. A kivont karddal koronát tartó vitézek, a korona alatt lévő szőlőtőkével ennek a gazdag gyümölcsstermő vidéknek a megtartását és óvását jelképezik.

A település kialakulására vonatkozó legrégebbi adatok a 13. századból maradtak fenn először. Adatok utalnak arra, hogy a zebegényi Malom-patak völgyében már 1251-ben bencés zárda állott. A falu községként a török uralom utáni időszakban alakult ki. Ez időben a falu első lakói szláv erdőmunkások voltak, majd 1735 körül németeket telepítettek be Mainz vidékéről. A németeknek köszönhető az itt kialakult híres szőlőkultúra, amely a XIX. század végi filoxerajárvány pusztításáig meghatározó volt a falu életében. A katolikus németek 1735 táján a rajna-pfalzi Mainz vidékéről jöttek, a Sebegin nevet adták a településnek. Népi etimológia szerint a sváb telepesek kiáltottak így föl, a Dunakanyar láttán: „See beginnt”, azaz a „tenger kezdődik”.

Zebegény főbb épített látnivalói:

- Római katolikus templom
- Kálvária-kápolna és a Kálvária
- Kálvária-hegy alján levő Sziklakápolna, amelyben a hagyomány szerint remete lakott és az ő alkotása a barlang belső falán a Mária mennybevitelét ábrázoló dombormű.
- Szőnyi István Emlékmúzeum
- Maróti-villa
- Hajózástörténeti gyűjtemény
- Napraforgó házak
- Vasúti viadukt
- Öreg malom a Fischer közben
- Dóry-kastély

Zebegény főbb természeti látnivalói:

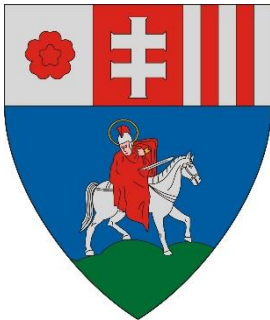
- Remete-barlang, Hegyes-tető
- Malom-völgy és Törökmező

Zebegény egyéb turisztikai kínálata:

- A Natura Hill szálloda és étterem előtt lélegzetelállító a panoráma, innen a Dunakanyar legszebb részét látjuk be.
- Szintén gasztronómiai élvezeteket nyújt a Füstölgő Sarok BBQ, amelynek séfje újhullámos gasztronómiát vitt a falu életébe.

- A 2019-ben nyílt *speciality* kávézó, a Helyben Kávézó a környező termelőktől származó sajtokat, felvágottakat, szörpöket, lekvárokat is kínál vendégeinek.
- A Monarchia Rétesház híre is túljutott már Zebegényen, az üzlet előtt a messzebről érkezők is szívesen kivárik a sort a házi rétesért.
- A fesztiválozók számára szintén nyújt programokat Zebegény. Itt rendezik meg például 2008 óta a Tökfesztivált, amely küldetése alapvetően a tök, és a tökfélék népszerűsítése. A Sárkány-dombon pedig a Sárkányfesztivált szervezik meg évente.

Nagymaros

A település címerében a pajzs alakú kék mezőben Szent Márton, az egyház védőszentjét jelképező páncélos lovas ábrázolja.

A meredek Szent Mihály-hegy és a sziklás Ördög-hegy keleti lejtőjén fekvő település a Dunakanyar egyik legvonzóbb pontja.

A települést a középkorban alapították, első oklevelés említése 1257-ből származik, azonban a kőkortól kezdve találtak itt régészeti leleteket, ami azt bizonyítja, hogy szinte folyamatosan lakott hely volt.

A német telepesek által lakott Nagymaros 1324-ben emelkedett városi rangra. Károly Róbert magyar király Maros lakóit Buda város kiváltságaival ruházta fel, és kiváltságait még sokáig megőrizte. Vizahalászata, majd borászata, később szelídgesztenye ligetei tették nevezetessé. Kereskedőket is vonzott a helység, akik hajókon érkező áruikkal a visegrádi harmincadon lerótták vámkötelezettségüket s Maroson már értékesíthették azokat.

Jelenleg Magyarország páratlan szépségű kerékpárútjának egyik legfontosabb állomása. A Börzsönyt behálózó turista ösvények közül több Nagymarosról indul vagy itt halad át.

Nagymaros főbb épített látnivalói:

- Szent Kereszt Felmagasztalása római katolikus templom
- Kálváriakápolna
- Szent Rókus kápolna
- Református templom
- Kittenberger Kálmán lakóháza

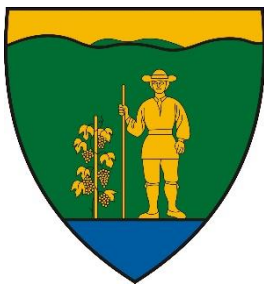
Nagymaros főbb természeti látnivalói:

- Hegyes-tető, Julianus-kilátó
- Szelídgesztenyés
- Sólyom-sziget

Nagymaros egyéb turisztikai kínálata:

- Mára turisztikai vonzerőnek tekinthető Nagymaros termelői piaca, ahol közvetlenül a környékbeli gazdáktól vásárolhatunk házi szörpöket, lekvárokat, mézeket, füstölt húskészítményeket.
- Gasztronómiai különlegesség a Duna-parton, kialakított Piknik Manufaktúra nevű vendéglátóhely, amelynek lugasos teraszáról gyönyörködhetünk a folyóparti panorámában.
- Nagymaros látványosságai között említhetjük a Duna-parti korzót, ahonnan a szemközti Visegrádi vár nyújt páratlan látványt. Az itt kiépített strand is sok látogatót vonz nyaranta, illetve innen komppal átkelhetünk a szemközti Visegrádra.
- Az évente megrendezett nagymarosi Csípős Fesztivál pedig nem csak a pikáns ízek kedvelőinek célpontja.

Kismaros

Kismaros címérében is megjelenik az egykori szőlőtermesztés-reborászatra való utalás a szőlőtőke mellett álló emberalak jelképében. A címér alsó harmadában a kék szín a Dunát, a felső harmad arany színe az eget szimbolizálja.

A község neve egy 1851-ben nyomtatott Váyi féle térképen, illetve egy korábbi helységnévtártban található először. 1974. december 31-én Verőcemaros néven egyesítették Verőcével, azonban 1990. január 1. óta újra önálló község.

A település határban a kuruc korban több kisebb ütközet is volt és a falu keleti végén még a 20. század elején is gyakran kerültek elő korabeli pénzek. Kismaros 1697-1705 között települt be a Fekete-erdőből, Württembergből származó németekkel. 1859-ben nagy tűzvész pusztította el szinte az egész települést, 1875-ben pedig a Duna árja okozott sok kárt benne.

A kismarosi szőlőtermesztés jelentőségét mutatja a címérében is megjelenő szőlőtőke, azonban ennek a virágzó kultúrának itt is a filoxérajárványa vetett véget az 1880-as években. A XIX. század végétől a lakosság a környéken megnyitott kőbányákban talált munkalehetőséget.

Kismaros főbb épített látnivalói:

- Pincesor
- Falumúzeum
- 1790 táján épült nagymorgói Erdésház
- több, a XIX. századból való jellegzetes ház

Kismaros főbb természeti látnivalói:

- Dunaparti szabadstrand
- Királyrét, amely a Kismarosról induló erdei kisvasúttal megközelíthető
- Kismarosi-sziget

Kismaros egyéb turisztikai kínálata:

- Nemzetközi Akusztikus Gitárzenei Fesztivál

Verőce

Az aranszínű kereszt és buzogány mellett Verőce címerében is megtalálható az egykori virágzó szőlészetre-borásztara utaló aranszínű leveles szőlőfürt.

A település nevének eredetét kétféleképpen magyarázzák: az egyik változat szerint kaput jelent, míg a másik változat szerint nevét a Dunába torkolló Nagy-völgy patak régi elnevezéséről (Verőce-patak) kapta. A szó szláv eredetű és olyan vizet jelent, amelyben sok az örvény.

Már a rómaiak is laktak ezen a helyen, ezt bizonyítják a feltárt leletek is. Területén az őskorból és a római korból származó leletek kerültek elő. A település szélén, a Dunaparton még ma is állnak egy római őrtorony maradványai, Valentianus császár korából.

Verőce királyi birtok adományozással 1075 táján a váci püspökség birtoka lett. Miután a tatár betörés elpusztította Vácot, bizonyára Verőcének sem volt más sorsa. Ekkor gyűjtötták fel a menekültekkel teli magyarkúti román kori templomot, amelynek ma már csak alapfalai láthatók. A megtorpanás után a fejlődés folytatódott: a 1332-37 között kelt pápai tizedjegyzék szerint Verőce nagy jövedelmű plébánia, lakóinak száma 700 körül van. A XV. századi feljegyzések Verőcét mezővárosként említik. Vásárjoga nem volt, mégis népes vásárokat említenek, főleg igen kitűnő szőlőtermése miatt, ekkoriban mintegy 15 féle szőlőfajtát termeltek itt. Egy török feljegyzés a verőcei bort a tokaji után a legjobb borként említi. A 19. század végén bekövetkezett szőlőpusztulás azonban jelentős változást hozott. Ebben az időben, majd a 20. század elején egyre több nyaralóvendég jött a településre, így Verőcén megindult a kulturális pezsgés. Sok művész választotta pihenőhelyül a falut, közülük a nevezetesebbek: Ady Endre, Móricz Zsigmond, Kodály Zoltán, Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes.

Verőce főbb épített látnivalói:

- Római kori hídfőállás, castellum romja
- Barokk stílusú Szent András katolikus temploma és a hozzá tartozó kálvária
- Református templom
- Gorka Géza Emlékmúzeum
- Helytörténeti Múzeum

- Hét vezér haranglábak
- Kárpát-Haza Temploma Emlék kápolna
- Migazzi-kastély
- Ybl-féle duna-parti támfalsor
- Rádiómúzeum
- Wass Albert Emlékház
- Árpád út menti villasor

Verőce főbb természeti látnivalói:

- Duna-parti szabadstrand
- Az innen könnyen megközelíthető Katalinpuszta
- Magyarkút, Irma forrás
- Morgó-patak torkolata
- Duna-parti erdősávok
- Lósi-völgy
- Csattogó-völgy

Verőce egyéb turisztikai kínálata:

- Völgyfesztivál

Vác

A város címere barokkizált pajzs: kék mezőjében ezüst holdsarlón trónoló Szűz Mária kék palástban, vörös ruhában. Mindez a települést, mint a katolikus egyház egyik jelentős központját mutatja be.

Ma a nyelvészek többsége személynévből származó helynévnek tartja a város nevét. A Bécsi Képes Krónikában leírt legenda szerint 1074-ben, amikor a közelben vívott, a magyar trónöröklési rendet meghatározó csata előtt Géza és László herceg itt járt, a területet erdőség borította, amelyben egy Vác nevezetű remete élt, és róla kapta volna a város a nevét.

Kedvező adottságai miatt a terület évezredek óta lakott. A honfoglalás korában is település volt a mai Vác helyén. A Váccal kapcsolatos első írásos említés 1074-ből származik, mikor az alsó-szászországi Yburg város évkönyve Watzenburg néven szól a városról.

A Váci püspökség alapjait I. István király rakta le, a püspökséget mégis I. Géza alapításának tekintik. A középkorban a vízpart mellett egy kiemelkedő részen megépült a váci vár. A tatárjárás idején a mongolok az ott biztonságot kereső lakossággal együtt felégették a vártemplomot és a püspöki udvartartás épületeit. A 14–15. században a nagyhírű humanista püspök, Báthory Miklós hozott békét a városnak: szobrászokat, festőket, építészeket hívott Vácre. A békés virágzásnak a török dúlás vetett véget: a várost többször megostromolta

mindkét fél, de végül török kézre jutott, bár 1595 és 1620 között keresztény kézen volt Vác, csak 1686-ban szabadult fel végleg.

Az újjáépítést a Rákóczi-szabadságharc alatt a labanc-rác pusztítások és az 1731-es tűzvész is hátráltatta, így a mai barokk város csak a 18. század második felére alakulhatott ki. Az 1848–49-es szabadságharc két nagy csatája zajlott Vácon. A kiegyezést követően a századfordulóra megindult a polgárosodás, sportklubok, önképző körök és virágzó helyi sajtó jellemezte a várost.

A 20. század két világháborúja után, az 1950-es évekre megváltozott a város szerkezete: a felduzzadó lakosság (munkások érkeztek az újonnan alapított bányába) kiszolgálására lakótelepeket építettek. A rendszerváltás óta az egyház szerepe ismét nő. Az egyház révén megjelent a felsőoktatás, és felújították az egyházi tulajdonba visszasikerült ingatlanokat is.

Vác főbb épített látnivalói:

- Barokk belváros és az egykori Szent Mihály templom romjai
- Váci székesegyház
- Püspöki Palota
- Tragor Ignác Múzeum: Memento Mori kiállítás
- Váci Mosolyalbum, Sajdik Ferenc gyűjtemény
- A vár területe
- Ferences templom és rendház
- Hétkápolna
- Gombás-patak hídja
- Diadalív
- Vörösház
- Kálvária

Vác főbb természeti látnivalói:

- Váci arborétum
- Ártéri Tanösvény
- Naszály
- Ligeti-tó

Vác egyéb turisztikai kínálata:

Vác központi jellegénél fogva gazdag turisztikai kínálattal bír, amelynek egy külön fejezetet is lehetne szentelni. Jelen leírásban ezért, a teljesség igénye nélkül, csupán a főbb fesztiválokat emelem ki.

- VÉNégy Fesztivál és Színházi Találkozó
- Váci Világi Vigalom
- Dunakanyar Sörfesztivál

- Váci Lecsófesztivál
- Régi Zene Napok
- Börzsöny Zene Napok

1. ÚTVONAL: A FESTŐI DUNAKANYAR

Útvonal hossza: kb. 6 óra

Érintett települések: Zebegény – Nagymaros – Kismaros – Verőce – Vác

Közlekedési eszköz: kerékpár

BEVEZETÉS

Költő a piktorok között -

mielőtt vissza költözött

Budapestre ...

*Hadd folytassam prózában: köszönöm hogy itt
lehettem 3 hétig, póztalan, természetes, őszintén
kedves emberek között!*

*Külön s nagyon köszönöm a Fazekas házaspár
barátságát! Neveljék boldog emberré Ritát
és Ádámot!*

1967. VIII. 5.

Zelk Zoltán

Így hangzik Zelk Zoltán vallomása a Dunakanyarról. Úgy látszik, ez a táj sokakat megihlet, gyakran illetik a „festői” jelzővel. Ez nem csoda, hiszen az évmilliókkal ezelőtt lezajló geológiai folyamatok és az ahhoz alkalmazkodó Duna, továbbá az így kialakult élővilág, valamint az egészen a római időkig visszanyúló emberi tájalakító tevékenység (építészet és gazdálkodás) mind egy sajátos hangulatú tájat hozott létre. Sok művész is áhítattal szemlélte ezt a dunai tájat, amely különleges tájképekre ihlette őket, sőt közülük többen meg is telepedtek itt a bal parti települések valamelyikén. Így pezsgő művészet alakult ki a Duna ezen oldalán (is) a 19. század végén - 20. század első felében, megalakult többek között a nagymarosi művésztelep, 1968 óta pedig nyaranta rendeztek képzőművészeti szabadiskolát Zebegényben.

Utunk bejárása során az itt élt festők szemén és ecsetvonásain keresztül szemléljük ezt a tájat, az ő nyomdokaikban járunk az egykori lakóházaik és műtermeik felkeresésével. Közben pedig arról is hallunk, hogy ezeknek a művészeknek az élete nem csupán a Dunakanyarhoz kötődött, hanem kalandos élettörténetükben több esetben összekapcsolódott a Dunakanyar olyan távoli vidékekkel, mint India vagy akár Mexikó.

ZEBEGÉNY

1. Állomás: Zebegény, Havas Boldogasszony templom

Utunkat Zebegény központjában egy építészeti különlegességgel kezdjük. A Havas Boldogasszonynak szentelt római katolikus templom a falu nevezetes műemléke, a 20. századi templomépítészet egyedülálló alkotása. 1910-ben épült és a 20. század elejének fiatal építészei által képviselt magyaros formavilág nemcsak az épület kialakításában, de belső festésében és dekorációjában is megmutatkozik.

A templom tervezője **Kós Károly**, a 20. századi nemzeti építészet egyik legnagyobb hatású, iskolateremtő alakja, termékeny munkássága igen erős hatással volt a későbbi nemzedékek több képviselőjére. Tervezői munkájában elsősorban a kalotaszegi népi architektúra, az erdélyi népművészet és történelmi építészeti emlékek motívumait igyekezett felhasználni. Ezeket a stílusjegyeket figyelhetjük meg a zebegényi templomon is.

A templom freskóit **Körösői Krisch Aladár** (1863–1920) festő és iparművész, az Iparművészeti Főiskola tanára tervei alapján tanítványai készítették. A freskó Nagy Konstantin látomását ábrázolja a Szent Kereszt diadaláról és felmagasztalásáról. Körösői Székely Bertalan és Lotz Károly tanítványa volt. 1902-ben Nagy Sándorral közösen létrehozták a gödöllői művésztelepet. Fontosnak tartotta a természetes anyagok és színek használatát, ezért tanulmányozta a még fellelhető hagyományos népi technikákat és a népi motívumkincset. Körösői a festmények, grafikák, iparművészeti tervek mellett számos falképet is készített, a zebegényi templomon kívül ő festette a váci Szent Anna örökimádás templom freskóit is.

A templom hosszfa mellett Árpád-házi Szent Erzsébet-szobor Maróti Géza alkotása, amely egy pályázatra készült. Valamikor a Maróti-villa kertjét díszítette, de az államosításkor kidobták, és a zebegényiek mentették át ide.

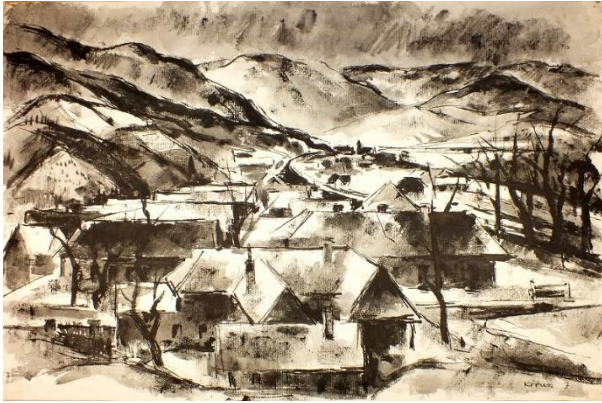
Az új templom építése kapcsán megjelent Kós Károly és művésztársai, majd Szőnyi István és az általa létrejött művészkolónia jó értelemben megpecsételte Zebegény sorsát. A század első felében egy romantikus, pezsgő, magas szellemi színvonalú nyaralóéletnek lehettek tanúi elődeink, és ennek nyomait, emlékeit fedezzük fel a következő állomásainkon.

Hogy mennyire gazdag volt világszínvonalú eseményekben az évszázad ezen első fele, ezen belül is a 30-as évek, tanúskodik a Virág Egylet Zebegény és a maga nemében páratlan **Országzászló és a Hősök Emléke**. Mielőtt tovább indulunk a következő állomásunkra, pillantsunk fel innen a Kálvária dombra, az Országzászló és a Hősök Emléke valamennyire innen is látszik. Az emlékmű tervezője egy sokoldalú művész (építész, szobrász, festő), Maróti Géza, aki szintén erősen kötődött Zebegényhez, villáját később tekintjük meg. Zebegényben a Dalkör indított országos gyűjtést az országzászló állítására, és egyúttal az első világháború zebegényi katona áldozatainak is emlékművet kívántak állítani. Így egy összetett szimbolikájú, nagyobb léptékű monumentum megtervezése volt a feladat. Eredeti tervek szerint a négy kőoszlop tetejére 1-1 hatalmas kettős kereszt került volna, ezek nem készültek el, mert közbeszólt a második világháború.

2. Állomás: Kórusz József háza, József Attila út 1.

Kórusz Józsefet (1927-2010) a legtöbben a Dunakanyar festőjének nevezik, persze nem véletlenül. 1991-től haláláig élt ebben a zebegényi házban. Az épített és természeti látnivalókban gazdag, Duna által megformált táj és az ottani életmód legszorgalmasabb megörökítője volt. Ehhez persze nagyban hozzájárult egykori mestere, főiskolai tanára, az akkor már a faluban élő Szőnyi István is. Mestere halála után gyakran dolgozott a zebegényi

Szőnyi-házban, közben azonban bejárta egész Európát: megfordult Franciaországban, Olaszországban, Spanyolországban és Hollandiában is. Később ő is Zebegeényt választotta lakhelyéül, a Dunakanyart pedig ihletőjéül. Nemcsak alkotott, hanem aktívan részt is vett a helyi művészeti életben. 1969-től a zebegenyi szabadiskola tanáráként, valamint a Zebegenyi Műhely vezetőjeként tevékenykedett, és ő volt Szőnyi szellemi hagyatékának leg gondosabb ápolója is. Szőnyihez hasonlóan az ő művészete is alapvetően természetelvű, ennek

Kórusz József: Zebegenyi táj

Kórusz József: Dunakanyar Zebegeynél

szellemében készített olajképeket, akvarelleket, linó- és fametszeteket, rézkarcokat, valamint tusrajzokat is.

Ha már szóba kerül Szőnyi István, akinek a házat a következő állomásunkon tekintjük meg, itt szeretnék említést tenni az úgynevezett **Gresham körről**. Szellemi vezetőjük Bernáth Aurél volt, minden héten a Gresham-palota kávéházában jöttek össze – innen a nevük.

Előzményként meg kell említeni a nagybányai művésztelepet, amely a természet és az emberi érzelmek egységét, a szabadban való festést (plein air) hozta a magyar képzőművészetbe. Trianon után, a két világháború közt, az új országhatárokon belül is folytatódott a nagybányai hagyomány, egyre inkább magába olvasztva a modern nyugati stílusirányzatok hatásait. Ezt nevezzük posztnagybányai stílusnak.

A csoport tagjai abban tértek el nagybányai mestereiktől, hogy nem a szemük előtt lévő modellt, motívumot festették, hanem legjobb alkotásaikban a látványt az emlékezés szűrőjén át elvonatkoztatták a pillanattól. A Gresham elvei közül a legfontosabb a természeti látványhoz való viszony. Kiindulási pontjuk Szinyei Merse Pál "emlékezetből festett", egyedülálló remeke, a Majális. E mű értelmezése esztétikai alapelvvé vált, melyben nagy hangsúlyt kapott a világ teljességének visszaszerzése.

Hogyan kapcsolódik mindez Zebegeyhez?

A Gresham-csoport művészete nem stiláris egység; különböző csoportokat, irányokat foglalt magában. Ezek körül az egyik Szőnyi és a zebegenyi festőcsoport vagy a Bernáth-Berény képviselte nyitottabb irányzat. A következő állomásaink tehát a zebegenyi festőcsoport tagjainak egykori lakóházaival és életével ismerkedünk meg. Kezdjük is a „mester”, Szőnyi István lakóházával, amely ma nyilvános emlékmúzeumként működik.

3. Állomás: Szőnyi István Emlékmúzeum, Bartóky József u. 1-35.

Zebegény megejtően szép fekvésével Szőnyi Istvánt is ide vonzotta, akinek festményei igazán autentikus környezetben, saját egykori lakóházában tekinthetők meg.

Szőnyi Újpesten született német származású római katolikus szülők legfiatalabb gyermekeként. Budapesten és Nagybányán tanult. Mesterei voltak: Ferenczy Károly és Réti István. 1920-ban rendezte első gyűjteményes kiállítását az Ernst Múzeumban. Korai képeinek plasztikus stílusa nagy hatással volt fiatal kortársaira, Aba-Novák Vilmosra, Patkó Károlyra, Korb Erzsébetre. Pályájának kezdetétől nagy tehetsége volt a rézkarcok készítéséhez, egyik leghíresebb a Behavazott falu című, 1927-ből.

1924-ben Bartóky Melindát vette el feleségül, akinek édesapjától kapták ezt a házat, amelynek utcája ma az apósról, Bartóky Józsefről van elnevezve. Zebegénybe költözésével új korszak kezdődött Szőnyi festészetében. Képei egyre líraibb, harmonikusabb, idillibb hangúvá váltak. Művészete itt teljesedett ki, festészetét a varázslatos szépségű táj, a faluban élő emberek és családjának tagjai ihlették. Fő témája a zebegényi táj és a paraszti élet mindennapi eseményei.

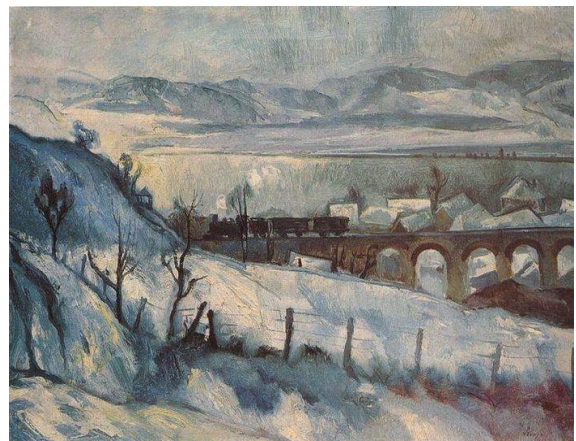
Az 1930-as évek közepétől fő műveinek sorozatát többnyire temperával, világos, finom színekkel festette, az egyik legszebb a Dunakanyar táját megelevenítő Szürke Duna című képe, 1935-ből.

A második világháború alatt bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba, számos zsidót és más üldözöttet látott el hamis papírokkal, átmeneti szállással (amiben mindhárom gyermeke és második felesége is segítettek), ezért később egész családjával együtt posztumusz Világ Igaza kitüntetést kapott, 1986-ban, Izrael államtól.

A Szőnyi család egykori házában berendezett múzeumban rendszeres időszaki kiállításokon a 4483 darab raktáron őrzött alkotásból grafikai válogatások láthatók. Az épülethez tartozó, meredeken emelkedő telek felső részén működik a Képzőművészeti Szabadiskola.

Szőnyi István: Viadukt.

Szőnyi István: Viadukt (Téli táj vasúttal) - 1927

Szőnyi István: Zebegényi utca

Kiss Terézia: Szőnyi műtermének ablaka

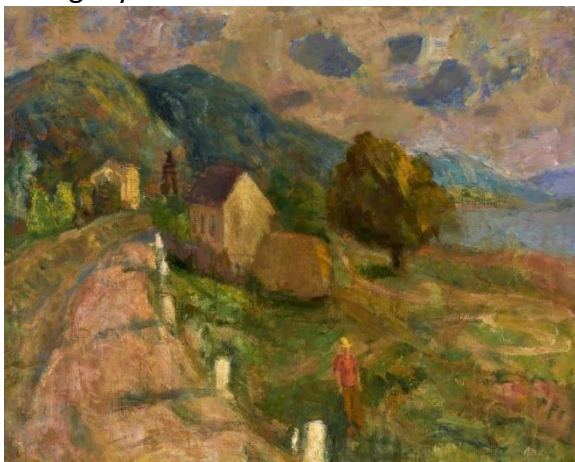
4. Állomás: Berény Róbert háza, Bartóky József u. 13.

Ebben a házban élt és alkotott több éven át Berény Róbert (1887-1953) Kossuth- és Munkácsy-díjas festőművész a magyar avantgarde képzőművészet kiemelkedő egyénisége.

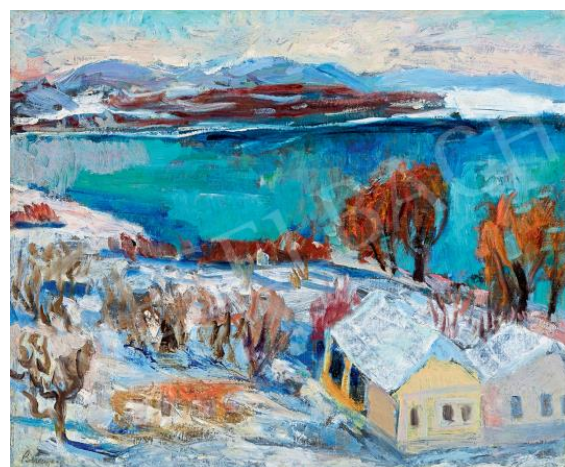
A zebegényi művészkolónia egyik leghűségesebb, meghatározó egyénisége volt. A Nyolcak tagjaként, a magyarországi avantgard jelentős alkotójaként indult pályája. Németh Lajos ezt a korszakát tömören így jellemezte: „tűnődő, lírai életérzését, finom választékos színekkel fejezte ki.”

Tevékeny szerepet vállalt a Tanácsköztársaság ideje alatt, a Művészeti Direktórium festő szakosztályának vezetője lett. Plakátokat tervezett, ekkor született legismertebb plakátja, a Fegyverbe! Fegyverbe! című. 1919 után emigrált Németországba, Berlinben élt 1926-ig.

A viharos pályakezdés, az emigráció évei után Berény Róbert is Zebegényben talált otthonra. Szőnyiéktől nem messze bérelt házat, a zebegényi társaság állandó tagja lett, sok nyáron át dolgozott a falu utcáin, felfedezte rejtett szépségeit, a tájjal való találkozás áthangolta egész művészetét. Erről tanúskodnak itt készült vásznai, mint a Faluvége, vagy az Estefelé Zebegényben.

Berény Róbert: Zebegényi táj

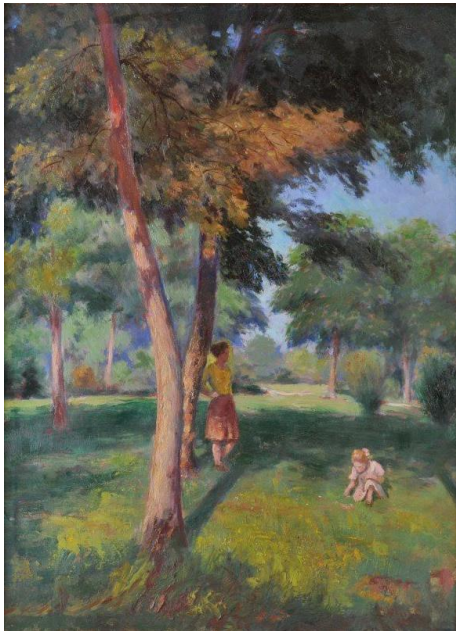
Berény Róbert: Tél Zebegényben 1940 körül

Életművének jelentős része még mindig feltárás alatt áll, mivel a XX. század viharai folyamán számos munkája eltűnt. Egyik kiemelkedő alkotását (Alvó nő fekete vázával) például Barki Gergely, a Nyolcak kutatója fedezte fel a Stuart Little, kisegér című amerikai film díszleteként - a művet 2014 végén, eredetiségének tisztázása után sikerült Magyarországra szállítani.

<https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/b-74700/bereny-robot-74B4A/>

4. Állomás: Vass Elemér háza, Bartóky József u. 21.

Vass Elemér (Budapest, 1887 - Tihany, 1957) az Iparművészeti Iskola elvégzése után Francia- és Olaszországban járt tanulmányúton. Az I. világháborúban hadifestőként működött, később visszatért Olaszországba és Dél-Franciaországba. 1935-től mintegy 10 éven át Zebegényben, ebben a házban élt.

Finom, szürkés tónusú képein ekkor Szőnyi István és Berény Róbert hatása érezhető. A háborúban sok műve elpusztult. 1946-tól Tihanyban dolgozott. Itt érett egyénivé művészete, ekkor bontakozott ki kolorizmusa, színeinek ragyogó, eleven ereje. Posztimpreszionista stílusát Matisse és a hasonló jellegű törekvések alakították. Többnyire tájképeket és csendéleteket festett.

Vass Elemér: Nyári délután a parkban

Bernáth Aurél

Zebegényben töltötte nyarait Bernáth Aurél (Marcali, 1895 – Budapest, 1982) kétszeres Kossuth-díjas magyar festőművész, grafikus, művészpédagógus, művészeti író.

Rippl-Rónai Ödön (Rippl-Rónai József testvére) tanácsára kezdett el a festészettel foglalkozni. majd Nagybányán tanult tovább. 1921-ben Bécsbe költözött, ahol expresszionista és absztrakt stílusban kezdett festeni. Kapcsolatba lépett Kassák Lajossal és az aktivistákkal. 1926-ig élt Bécsben és Berlinben. Az 1930-as években festészetére egyre inkább a nagybányai hagyományokon alapuló impresszionista stílus vált jellemzővé. Erőteljesen szembe

helyezkedett a nonfiguratív ábrázolásmóddal. Az 1930-as években a Gresham-kör szellemi vezére volt. Legjelentősebb művei ekkor születtek, (Reggel, Tél, Aratóünnepre menő lány). Az 1940-es években képeinek hangvétele, az addig lírai stílusból átment a ridegebb színvilágba és ábrázolásba. Egyre több monumentális megbízást teljesített. A festészet mellett, grafikai, falképfestői és írói munkássága is jelentős.

Bernáth Aurél: Reggel

5. Állomás: Amrita Sher-Gil, Szepessy villa, Jánoshegy u. 11.

Amrita Sher-Gil (Budapest, 1913 – Lahor, 1941) a modern indiai festészet megteremtője. A Modern Művészetek Galériája New Delhiben az ő képeivel indítja tárlatát. Alakja megkerülhetetlen, ha a modern indiai festészetről esik szó, és igen, ő is kötődött Zebegényhez, illetve a Dunakanyarhoz: Amritáék nagy családi találkozót tartottak ebben a Szepessy villában, ahol Szepessy Lajosné Gottesmann Ella élt.

Amrita Dalma Sher-Gil 1913 január 30-án született Budapesten. Nevét a pandzsábi Amritszárról, a halhatatlanság városáról, a szikhek szent helyéről kapta. Választottak számára egy magyar nevet, a Dalmát is, hiszen édesanyja magyar volt. Gottesmann Mária Antónia nyughatatlan természetű nő volt. Szépen zongorázott és operaénekesi karrierre készült, és bár gazdag polgári családban született, elvagyódott hazájából. Három testvére közül az egyik Baktay Ervin festő és orientalista, akiről lesz még szó utunk során. Amrita édesapja, Simla rádzsájának fia művelt ember volt, a szanszkrit, perzsa és urdu nyelvek tudósa, a társadalmi emancipáció elkötelezett híve, Gandhi nagy tisztelője, fotográfus. 1912-ben a pár összeházasodott és Budapestre költözött, itt született meg két lányuk, Amrita és Indira.

Amrita már kiskorában nagyon szeretett rajzolni, akvarelleket festett, a mesék világa, a magyar táj, a népviseletek és népdalok ihlették korai képeit. Baktay Ervin, aki maga is festett, korán felismerte, hogy a kislány átlag feletti képességekkel rendelkezik. Vázlatfüzettel ajándékozta meg. Figyelmét a mesék és fantázia világáról a hús-vér emberekre irányította. Amrita első modelljei a családtagok közül kerültek ki. Az I. világháború miatt a család egy ideig még Magyarországon maradt, Dunaharaszttiban éltek.

Mivel a festészet volt Amrita mindene és tehetségesnek bizonyult, a család 1929-ben Párizsba költözött. Amrita az Académie de la Grande Chaumiére-ben tanult, Gauguin egykori műterme mellett, Pierre Vaillant diájként. Itt festett először meztelen modelleket, tanulmányozhatta az emberi test formáit, arányait. Nemsokára az École Nationale des Beaux-Arts-on folytatta tanulmányait, a Forces Nouvelles csoport tagjaival együtt, Lucien Simon tanítványaként. Elbúvólta a posztimpresszionista festészet. Vincent van Gogh vagy Csontváry Kosztka Tivadar

egyéni művészete inspirálta. A párizsi latin negyed pezsgő, bohém élete nagy hatást gyakorolt a fiatal nőre.

Festészetét meghatározta a nagybányai festőiskola, a naturalizmus és a műtermi világítás helyett a természetes szórt fényt megjelenítő plein air irányzat. Gyakran tartózkodott nyaranta Zebegényben és Verőcén, ahol anyja másik testvére, Blanka élt ír nemesi családból származó férjével és két gyermekével, Violával és Viktorral. Itt született alkotásai például a Zebegényi tél vagy a zebegényi templomot ábrázoló Templom című festményei.

Amrita Sher-Gil: Zebegényi tél 1939

Amrita Sher-Gil: Templom 1932

Amrita 1934-ben családjával Indiába indult. Itt ötvözte India hagyományos művészetét a posztimpresszionizmus elemeivel. Megfestette a kiközösítetteket, a szegényeket, a nőket. Női aktjai felháborodást keltettek a szigorú kasztrendszer szabályai szerint élő országban. Nem az indiai mitológiából merítette témáit, hanem a gyarmati nyomort festette le, a csontsovány alakokat, szegénységet, ami szinte arcul csapta, mikor utcára lépett. Egy művészettörténész egyszer azt mondta neki: „Azért gyűlölik magát, mert maga a jövő.” Ő pedig így vallott Indiáról: „Csak Indiában tudok festeni. Máshol nem tudok festeni, nincs kellő önbizalmam. Európa Picasso-é, Matisse-é, Braque-é és másoké. India csak az enyém.”

1938-ban visszatért Magyarországra, unokatestvéréhez, Egan Viktorhoz. A fiatalok egymásban szerettek és házasságot terveztek. A fiatal pár Magyarországon maradt, amíg Viktor befejezte az orvosi egyetemet. Ezalatt sokat időztek a Dunakanyarban. Miután összeházasodtak, közvetlenül a második világháború kitörése előtt, sikerült elhagyniuk az országot és Indiába utaztak.

A fiatal, életvidám nő korai halálát rejtély övezi. Éppen első komoly kiállításának megnyitójára készült. Előző este Abdul Qadir krikettjátékosnál és feleségénél teázott, némi pakorát is fogyasztott. Egyes források szerint ételmérgezés végzett vele. Khushwant Singh író szerint azonban Amrita második abortuszán esett át, melyet orvos férje végzett. A férfi nem ismerte fel időben a bajt, nem kért segítséget másik szakembertől.

1931-ben egy levelében Amrita azt írta: „Élvezem a szépségemet, mert az egy rövid időre megadatott nekem és a jó dolgok bizony rövid életűek.” Nem tudhatta, hogy az ő csodálatos élete is ilyen hamar véget ér.

6. Állomás: Maróti Géza villája, Napraforgó utca 18.

1875-ben született Maróti Géza, építész, szobrász, festő, iparművész, a magyar szecesszió egyik kivételes művészegyénisége, akinek életművét szinte alig ismeri a magyar közönség. Ennek egyik oka, hogy kevés építészeti munkáján kívül elsősorban a mai látványtervező fogalmával definiálható tevékenységet folytatott. Installatőr, belsőépítész, máskor kiállítások rendezője volt. Az ő nevéhez fűződik a milánói nemzetközi kiállítás, a Velencei Biennale magyar pavilonjának megépítése, a Mexikói Nemzeti Színház üvegfüggönyének és a nézőtér fölötti üvegmennezet tervezése. Hosszú ideig dolgozott Észak Amerikában is. Munkásságából szinte semmi sem maradt fenn, ezért mondhatja magát szerencsésnek Zebegény, mert a kis faluban több Maróti mű áll ma is, többé-kevésbé ép állapotban.

Az ő tervei szerint épült az 1912-14 között épített villája, amely előtt állunk, az 1936-ban elkezdett, de igazán soha be nem fejezett Országzászló és hősi emlékmű, és a Duna-parti lakóház, a Schwarzmaier villa. 1937-től 1941-ben bekövetkezett haláláig minden idejét Zebegényben töltötte, de a helyi emlékezet is lassan elfelejti azt az embert, aki olyan büszkén vallotta magát „ős-zebegényinek”. Ide vonult vissza élete utolsó éveiben és rőtta papírra, mintegy ötszáz oldalon keresztül a vele megtörténtekeket.

NAGYMAROS

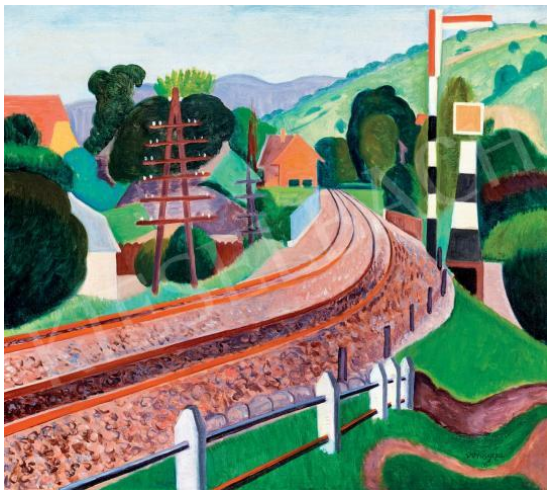
7. Állomás: Az egykori nagymarosi művésztelep

Vaszary János a képzőművészeti főiskolai osztályát hozta Nagymarosra 1925-ben. A növendékek az állandó telepek mellett nyaranként az ún. vándortelepeken is megfordultak.

Ebben az épületben a nagymarosi művésztelep egy következő generációja működött 1955-től 1980-ig. Neves festőművészek, mint Diner-Dénes Rudolf, Hermann Lipót, Vörös Géza, Gadányi Jenő kezdeményezték a művésztelep létesítését. Fennállása során olyan híres művészek szívesen látogatták a Duna-parti épületet, mint Bálint Zsombor, Váli Dezső, Szász Endre, Brigitt Köblitz, Ördögh László, Lakatos Artur, Lőrincz Vitus, Eigel István, Krenner Amália, Székács Zoltán. A Nagymaroson készült műalkotásokból rendszeres kiállításokat is rendeztek.

Itt készült például Vörös Géza Art deco táj című munkája, amelyen egyértelműen felismerhető ez a dunakanyari táj. Raszler Károly pedig innen tekintett át a túlsó partra Visegrád című rézkarcával. Raszler számára szülőfaluja, Nagymaros az élete minden időszakában nagyon fontos volt. Külföldi útjairól hazatérve Budapest volt a lakhelye, Nagymaros pedig az otthona.

Vörös Géza: Art deco táj (Dunakanyar), 1936

Raszler Károly: Visegrád, 1981

A művésztelep a Nagymaros-Bős vízierőmű építési munkáinak megkezdésekor zárta be kapuit.

8. Állomás: Szent Kereszt felmagasztalása templom

A templomot valamikor az 1300-as évek első felében kezdték építeni. Egy 1324-ben kelt dokumentum már említi a torony nélküli épületet, amelynek akkoriban Szent Márton volt a védőszentje. A templom tornyát a 15. század végén kezdték építeni, és a zárókövén talált évszám szerint 1509-ben készültek el vele. Ez a Dunakanyar egyetlen ma is álló középkori egyházi műemléke. A török hódoltság idején megsérült templomot az 1770-es évek elején barokk stílusban boltozták újra, ekkor készült barokk berendezése és toronysisakja is.

A templom kapcsán említésre méltó festő ugyan nem a Dunakanyarban élt, azonban több itt található templom freskóin csodálhatjuk meg tehetségét. **Lohr Ferenc** (1871-1946) festette meg, többek között, a nagymarosi templom freskóit is, 1926-ban. Ő a magyar freskófestészet kiemelkedő alakja. Művészetét a magyar templomépítészet uralkodó stílusa, a barokk határozta meg. Németországban, Franciaországban és Olaszországban tanult, mesterei között volt Székely Bertalan és Benczúr Béla. Az alig húszéves festőt Munkácsy Mihály fedezte fel az 1890-es évek elején. 1892 után mintegy 60 templomot díszített ornamentikákkal és freskókkal. 1925-ben társával elkészítette a budapesti ferences templom összes díszzeit és festését. Oltárképei megtalálhatók a szobi Szent László templomban is, valamint az ő munkája váci irgalmas rendi templomok freskója is.

9. Állomás: Pállya Celesztin szobra

Pállya Celesztin az olaszországi Genovában született 1864. március 9-én. Ötéves korában került Magyarországra, s fiatalemberként, 1890-ben Újpestre, ahol élete nagy részét élte le. A történelem, a közelgő front elől költözött Nagymarosra, és maradt itt haláláig. Nagymaroson utcaelnevezés és ez a szobor tiszteleg munkássága előtt.

A festő szobra talán nem véletlenül áll itt a szobra, a piactér közelében, hiszen munkája során előszeretettel örökített meg vásári jeleneteket, állatokat, ezenkívül csendéletek és portrék voltak a kedvenc témái.

Pállya Celesztin: Legények lovon

Pállya Celesztin: Vásárban

Bécsben, Münchenben tanult festeni. Anyagi gondjai hazatérésre készítették, így Benczúr Gyula mesteriskolájának tagja lett. 1892–94 között a Feszty-körképen dolgozott, az összes lovas ábrázolást ő készíti el. Az első jelentős méltatást 1900-ban olvashatjuk róla a Budapesti Napló egyik lapszámában, Lyka Károly tollából: „Pállya Celesztin képes volna az egész emberiséget nélkülözni. Egymaga készíti szerszámaint, s amellet, hogy fest, mintáz, farag, csodás hegedűket készít, maga által készített cipőkben jár, s ő csinálta a kerékpárt is, amellyel rendszerint közlekedik.”

Az elismert festő életében változást hozott a háború, amikor minden vagyona elpusztult. Ekkor költözött családja Nagymarosra, feleségének a nagymarosi származású Flamich Teréznek egy szerény házában telepedtek le és itt elhagyatva töltötte idős napjait az egykor ünnepezt művész 1948 január 11-én bekövetkezett haláláig. Pállya Celesztinnel a helyi lakosok közül többen barátságot ápoltak és őrzik emlékét.

KISMAROS

10. Állomás: Kismarosi-sziget

Baktay Ervin, festőművész, művészettörténész, orientalista, asztrológus, író, műfordító, magyar-osztrák-francia-zsidó gyökerekkel egyaránt bíró nemesi családban született. Bár festett is – például az ő rajza az egyetlen hiteles portré a nagy tibetistáról, Kőrösi Csoma Sándorról – most, mint orientalista, néprajkutatóként, „indiánként” szeretnék róla említést tenni, aki szintén felfedezte ezt a tájat – a sajátos világa számára.

Az 1920-as évek elején fordítások, könyvek közreadása útján igyekezett megismertetni az indiai kultúrát, 1926–1929 között Indiában tanulmányozta az ottani vallásokat és kultúrát. 1931 eleje körül előbb a kismarosi szigeten, majd Verőcén, a római romokkal szemben alapított „indián törzset és tábor”.

Az erdőtanácsos a Dunakanyarban lévő Kismarosi szigetet, mint „indián rezervátumot” Baktay és törzse rendelkezésére bocsátotta. A törzstagok itt beleélhették magukat az indiánok és fehérek csatáiba, valódi coltokkal, Winchester-puskákkal lőttek célba, íjászversenyeket rendeztek, tarka lovakon lovagoltak és maguk készítette indián kenukba ülve fedezték fel az - akkoriban még szinte érintetlen - Dunakanyar csodálatos szépségű szigetvilágát.

A második világháború után a Kismarosi szigetet az erdőgazdaság sűrűn betelepítette nyárfával, és így az táborozásra alkalmatlanná vált. Ekkor a társaság a Kisoroszihoz tartozó szigeteken talált ideális, háborítatlan táborhelyet. 1937-ben az Amerikai Indián Szövetség tagjai közé választotta Baktayt, és tevékenységét a szacsem (főnök) címmel honorálta. A Baktay Ervin által megálmodott indián tábor lelke az alapító halála után is tovább élt. Maga Baktay 1954-ben táborozott utoljára. 1963-ban bekövetkezett halálát követően hívei, barátai és a körükben felbukkant fiatalok egészen 2005-ig kitartottak. Ekkor tartották a Törzs utolsó indián táborát.

11. Állomás: A Morgó-patak hídja

Ezen az állomáson idézzük fel Pállya Celesztin Patak Kismarosnál című festményét.

Nem tudjuk, pontosan hol készült ez a festmény, de valószínűleg a Morgó-patakot ábrázolja. A Morgó-patak (más néven Les-völgyi-patak vagy Gimpli-patak) a Duna bal oldali mellékvize és meghatározó Kismaros tájképében. A patak a három vízfolyás, a Nagy-Vasfazék-patak, a Bagoly-bükki-patak és a Szén-patak találkozásából jön létre a Királyrétnél, Kismaroson pedig egyesül a Török-patak

Pállya Celesztin: Patak Kismarosnál

2000 és 2004 közt több felmérés is kutatta a patak élővilágát. A felmérés során számos halfajt találtak a patakban: például bodorka, domolykó, fűrges cselle, petényi-márna, sebes pisztráng stb. Partját vadregényes füzesek szegélyezik, ami nem csoda, hogy megihlette neves festőnket is.

VERŐCE

12. Állomás: Gorka Géza Kerámiamúzeum, Szamos u. 22.

Ebben a hangulatos kerttel kissé rejtett villában lakott egykor Gorka Géza, és lánya, Gorka Livia, a két jelentős keramikus művész. Utunk tematikájához úgy kapcsolódik Gorka Géza, hogy eredetileg ő is festőnek készült, azonban később keramikusként bontakozott ki tehetsége.

Gorka Géza Nagytapolcsány született 1895-ben, és Verőcén hunyt el, 1971-ben, sírja a helyi temetőben nyugszik. Festőnek készült, de Mezőtúrra kerülve Badár Balázs népi fazekastól elsajátította a fazekasmesterség alapjait. A habán kerámia továbbfejlesztésével is foglalkozott. 1923-ban Nógrádverőcére költözött feleségével és haláláig öt évtizeden át dolgozott ebben a házban.

A harmincas évek elején még főképpen figurális, egyszínű repedezett kerámiákat tervezett, de már elkezdte saját mázkísérleteit is. 1935-től kialakult műveinek sajátos stílusa, amellyel Gádor István és Kovács Margit mellett a 20. század első felében élt magyar keramikusok egyik legjelentősebb alakjává vált.

13. Állomás: Magyarkúti Béla háza, Rákóczi út 49.

Ebben a szerény házban nevelkedett Magyarkúti Béla. Magulya Bélaként született 1915-ben Nógrádverőcén és itt is halt meg 1996-ban. A Bencúrfalva környéki palóc Magulya nevet később megváltoztatta, mert a lakóhelyéhez közeli Magyarkút nagyon közel állt a szívéhez. Sokoldalú művész volt, készített könyvillusztrációkat, akvarelleket, olajfestményeket. Sok képén megelevenednek Verőce régmúlt hangulatai.

Tanulmányait az Újpesti Szakiskolában kezdte, itt sajátította el az asztalos mesterséget és a fafaragást, majd az Iparművészeti Szakiskolába került, ahol kerámiával foglalkozott. Közben jelentkezett az Országos Magyar Királyi Művészeti Iskolába, ahol 800 jelentkező közül bekerült a felvehető húsz közé. Tanulmányainak csúcspontját azonban a Képzőművészeti Akadémia jelentette, ahol Bernáth Aurél tanítványa lett.

Magyarkúti Béla: háttérillusztráció a Ludas Matyi című rajzfilmhez

Művészeti pályáját grafikus illusztrátorként kezdte. Már a magyar rajzfilmkészítés születésénél jelen volt. A Pannónia filmstúdió alkotójaként részt vett – többek között – a Szaffi, a Ludas Matyi, a Hófehér, a Hugó, a víziló, a Dr. Bubó, és a Vuk című rajzfilmek elkészítésében.

14. Állomás: Edvi Illés Aladár villája, Árpád u. 21.

Edvi Illés Aladár (Pest, 1870 – Budapest, 1958) festő, grafikus, főiskolai tanár, Munkácsy-díjas, érdemes művész. Egykori villája Verőcén ma a helytörténeti múzeumnak és a könyvtárnak ad otthont.

Tanulmányait a budapesti mintarajziskolában kezdte 1888 és 1893 között Székely Bertalannál, majd 1893-tól 1895-ig a párizsi Julian Akadémián tanult, ezt követően pedig Londonban tanulmányozta az angol vízfestészetet. Belföldi és külföldi sikereit elsősorban gondosan kidolgozott akvarelljeinek köszönhetően, művei közül többen is felfedezhetők angliai, olaszországi, törökországi, erdélyi és hollandiai utazási élményeinek hatása. Dolgozott a nagybányai, a kecskeméti, a szentendrei és a budapesti művésztelepeken is. Munkái többnyire posztimpreszionista jellegű tájképek és csendéletek.

Edvi Illés Aladár: Itatás a folyónál

Edvi Illés Aladár: Legelésző tehének

15. Állomás: Endrődi (Junga) Sebestyén villája, a mai Művelődési ház, Árpád u. 18.

Junga Sebestyén, 1862. február 17.-én született Aradon, családja skót és lengyel származású elődöktől való. Endrődi Junga Sebestyén (Sebő) katonai múltja mellett képzőművészeti adottságokkal is rendelkezett. Kidolgozott egy eljárást a régi, megöregedett fa műemlékek, táblafestmények megmentésére, parafinos eljárással. Találmányát Magyarországon kívül négy államban: Franciaországban, Olaszországban és Ausztriában is szabadalmazták 1913-ban. A család nógrádverőcei háza egy részét műteremnek rendezte be. Feleségével, aki gyönyörűen gobleinezett is, képzőművészeti restaurálásaikkal váltak híressé. Nógrádverőcén hunyt el 1927. május 5.-én, 65 éves korában.

VÁC

16. Állomás: Váci Mosolyalbum, Sajdik Ferenc gyűjtemény, Március 15. tér

Sajdik Ferenc (Neuenhagen bei Berlin, 1930. augusztus 21. -) Kossuth-díjas magyar grafikus, karikaturista. Hozzávetőleg 300 könyvhöz készített illusztrációt. Balerina édesanyja és korának legsikeresebb zsoké édesapja révén gyermekkorát különböző országokban töltötte, többek között Németországban, Görögországban. Iparrajziskolában tanult és nyomdásznak készült. A rajziskolában meglátott egy nyomtatáshoz használt kliséjét és azon Pintér Jenő egy karikatúra-sorozatát. Ekkor döbönt rá arra, hogy az ő pályája alighanem a karikatúra lesz.

Az ő keze nyomán kelt életre Gombóc Artúr, Pom Pom vagy éppen a nagy Ho-ho-horgász karaktere, sajátos, humoros képei teszik szórakoztatóbbá a könyveket. A Vácon élő grafikus itt található életmű kiállításán megismerhetjük a várost a művész szemével, azt a mesevárost, amelynek kis piros tetős házacskái, hagymakupolás saroktoronyai minden helyi lakosban és kirándulóban kedves emlékeket idéznek fel.

Sajdik Ferenc

2. ÚTVONAL: A SVÁBOK NYOMÁBAN A DUNAKANYAR BAL PARTJÁN

Útvonal hossza: kb. 6 óra

Érintett települések: Zebegény – Nagymaros – Kismaros – Verőce – Vác

Közlekedési eszköz: hajó, kerékpár

BEVEZETÉS

„A svábok nyomában” című tematikus útvonalon ennek a létszámában jelentős, sajátos kultúrával, nyelvjárással, népszokással rendelkező népcsoportnak járunk utána a Dunakanyar bal partján. Utunk során hallunk arról, hogy honnan érkeztek ide és megtekintjük azokat a főbb helyszíneket, amelyek bizonyos módon hozzájuk köthetőek.

ZEBEGÉNY

1. Állomás: Zebegény főtere, Havas Boldogasszony templom előtt

Zebegény első lakói szláv erdőmunkások voltak, majd 1735 körül németeket telepítettek be Mainz vidékéről. A németeknek köszönhető az itt kialakult híres szőlőkultúra, amely a 19. század végi filoxérajárvány pusztításáig meghatározó volt a falu életében. Az 1749-ben összeírt urbárium szerint Zebegényben már 24 jobbágycsalád található, akik nevei között magyar, német és szláv hangzású nevek egyaránt vannak. Egy mondás szerint sváb telepesek adták a falu nevét, amikor ide érkezve „*See beginnt*”, azaz „tó kezdődik” kiáltásban törtek ki.

A sváb kultúra és építkezés meghatározta (és bizonyos szempontból a mai napig meghatározza) Zebegény faluképét. Hogy hogyan is nézett ki a település mintegy 100 évvel ezelőtt, azt Löherer Andor *Zebegény, Hont Megyei Község Parasztgazdáinak Monográfiája* című munkájának (1899.) leírása segít elképzelnünk:

„A lakosok lélekszáma: 682, németek, svábok, egy kis töredék... Ma is németül beszélnek, magyarul csak törve. A gyermekek csak most kezdenek magyarul tanulni, a fölnőtt fiatalság német. A községben a házak sváb szokásnak megfelelően elég szilárdan, kőből és vályogból vannak építve s aki csak tehetette, cseréppel fedte, azonban még ma is elég szalmafedeles ház van a községben. A házak egy része csinosaknak is mondható, s mióta a nyaraló közönség e községet fölkarolta, azóta a veranda mind sűrűbben díszíti a keskeny udvarokat. Az 1899. évben mintegy 40-50 család nyaralt Zebegényben... A kincstári erdőbe azonban tilos a belépés és sétálás, ami eme községnek, mint nyaralóhelynek fejlődését gátolja. [...]”

De kik is voltak a svábok és hogyan kerültek Magyarországra, illetve a Dunakanyarba?

A magyarországi németek (németül: *Ungarndeutsche*) hazánk második legnagyobb nemzetisége. A statisztikai összesítések és becslések alapján számuk mintegy 200 000–220 000 főre tehető, ami az ország összlakosságának 2,5%-a. Az egész Kárpát-medencében

elterjedt a „sváb” általánosító megnevezésük, noha nem valamennyiük tartozik a dunai svábok közé.

A magyarországi németek nagy része közép- és délnémet területről került hazánkba. Nyelvjárásaik ún. keverék nyelvjárások, mostani formájukat már magyar földön nyerték el. A svábok elnevezése az egész Kárpát-medencében elterjedt, a szomszéd népek nyelvében is, pedig igazi svábok csak Szatmár megyében, valamint Pest-Pilis-Solt-Kiskun térségében telepedtek le; Soroksáron, később Ceglédbercelen is. Az első telepesek nagyobb része a németországi Svábföldről – Schwabenből, Württembergből – érkezett hazánkba, Ulmon át, hosszú dunai hajózás után. Ennek a népcsoportnak a neve rögzült a Duna-medence valamennyi népének nyelvében, mint a török hódoltság felszámolása után betelepült németek általános elnevezése.

A bécsi császári és királyi kamara tisztviselője földet oszt a Dunakanyarba betelepülő németeknek

A német telepesek eszményképe a szorgalmas, beosztó, takarékos, céltudatos, vállalkozó polgár volt. Ellentétben a magyarokkal és a délszlávokkal, az ő esetükben az asszonyok is kivették részüket a gazdasági munkából. Fényes Elek például így ír a németekről: „csendes, munkás, szorgalmatos emberek; a városi életet, rendet, csinoságot, tudományokat, mesterségeket szeretik; a föld és szőlőművelést, lótenyésztést kitűnő szorgalommal űzik, ahonnan a magyarországi jobbágyok közt legvagyonosabbak (...) minden más idegen ajkú magyarországi lakosok közt a magyar nyelvet bevenni vagy tanulni legkészebbek”.

Több mint ezer éve élnek németek a Kárpát-medencében, azonban a történeti sorsfordulók után – például a török kiűzése – egy egészen új szakasz kezdődött életükben. Munkaerőre volt szükség, s ezért a szervezett telepítést az 1722-23. évi magyarországi országgyűlés határozatban sürgette. A 18. században azután három szakaszban telepítették őket Magyarországra.

Az első szakasz (1689–1740) főként III. Károly király idejére esett. Elsősorban a földesúri magánbetelepítések időszaka ez.

A második szakasz Mária Terézia (1740-1780) uralkodása idején volt, ez a földesúri betelepítés helyett egyre inkább a kamarai telepítés időszaka. Mária Terézia a betelepítés meggyorsítására 1762-ben rendeletet adott ki, ami a hétéves háború után újabb tömegeket indított el Magyarország felé.

A harmadik szakaszt II. József 1782. évi pátense vezette be. Ennek nyomán főleg Pfalzból, a Saar-vidékről, Frankfurt és Mainz körzetéből, Hessenből és Württembergből jöttek telepesek,

zömmel ismét csak a déli kamarabirtokokra, kisebb számban máshová is, így Pest, Esztergom, Vas, Tolna, Somogy megyébe.

Így kerültek tehát a Dunakanyar ezen oldalára is, ahol szerves részévé váltak a helyi lakosságnak, munkájukkal pedig a nem csak a helyi gazdasághoz járultak hozzá, hanem meghatározói lettek a helyi településképek és sokszínű kultúrájának. Magyarországi történetükre azonban árnyék is vetül, ami a 2. világháborút követően, a kitelepítéssel jött el. Erről lesz szó bővebben a következő állomásunkon.

2: Állomás: Napraforgó házak

A Napraforgó házak nevükkel és megjelenésükkel egyaránt egy mesebeli világot idéznek. Ennek a világnak a megteremtője Apponyi Franciska grófnő, aki 1879-ben született egy magyar arisztokrata család sarjaként. 1897-ben már férjhez ment a hasonló származású gróf Károlyi Lászlóhoz. A házaspár a füzérradványi Károlyi-kastélyban élt, gazdag körülmények között. Az 1930-as évek végén költöztek Zebegénybe, ahol a több sváb és magyar házat vettek meg, s hoztattak rendbe abból a célból, hogy kiadják és a bevételből a rászorulókat támogassák. Ezt követően Apponyi Franciska maga köré gyűjtötte a falubeli gyerekeket, s megteremtett egy varázslatos világot, melynek a „Virágegylet Zebegény” (VEZ) nevet adta. A Virágegylet 3 éves kortól fogadta be a gyerekeket, egészen addig, míg be nem fejezték az iskolát. Az óvodás kislányokat éneklőmadarokról, az óvodás kisfiúkat ragadozó madarokról, az iskolás lányokat virágokról az iskolás fiúkat, pedig fákról és cserjékről nevezte el – a gyermekeket pedig természetismeretre oktatta. A grófnő mesevilágot varázsolt maga köré az egylet tagjainak: rendszeresen sportoltak, sport- és ügyességi versenyeket rendeztek, úsztak, a kicsiknek mesedélutánokat tartottak, a lányok kötni és varrni tanultak, valamint háztartási ismeretekre is oktatták őket, az egylet tagjai táncolni tanultak, énekeltek, sétakocsiztak, kirándultak, színelőadásokat rendeztek s létrehozottak egy botanikai gyűjteményt is. A mai napig vannak olyan leszármazottak a faluban, közel száz év után, akik örökölték a virág- vagy faneveket.

Ezen a mesebeli helyen kell azonban szólnunk a sváb lakosokat ért megrázkódtatásról: a 2. világháborút követő kitelepítésről is. Ugyanis 1945. január 5-én ezeknek a házaknak egyikében gyűjtötték össze, majd vitték ukrain területre „málenkij” robotra az a 111 német származású zebegényi fiatal, akik közül 30-an sohasem térhettek haza, ismeretlen helyen nyugszanak. Akik a keserves megpróbáltatásokat túlélték, betegen, legyengülve két és fél év után tértek haza. Az utolsó hazatérők 1947. július 28-án szálltak le a vonatról.

Ennél több németajkú lakost érintett a kitelepítés, amelynek kezdete 1946. szeptember 2. volt. A kitelepítetteknek általában kb. 50 kg poggyásszal kellett otthonukat, hazájukat elhagyni. A hivatalos magyar források szerint 1946-ban 135.655, 1947-48-ban pedig 50.000-54.000 volt a szovjet megszállási zónába (NDK) kitelepített magyarországi németek száma. Előfordult, hogy a kisajátított sváb ház tulajdonosa szemtanúja volt a Felvidékről kitelepített család beköltözésének. Különösen tragikus volt, amikor a Szovjetunióba kényszermunkára elhurcolt hazatérőnek nem volt hova hazatérnie, mert családját 1947-1948-ban kitelepítették

Németországba. Az is megesett, hogy a testileg és lelkileg megnyomorított emberek érkezésük után rögtön beszállhattak a vasútállomáson veszteglő kitelepítési szerelvénybe.

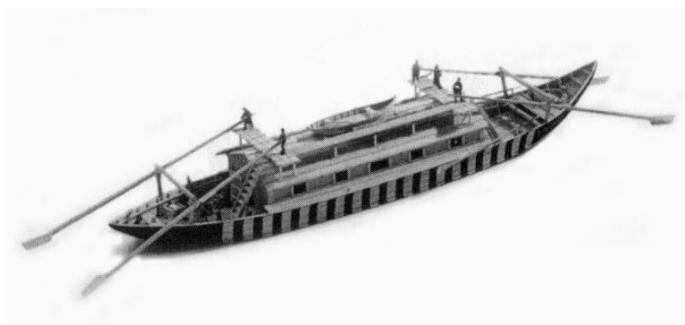
3. Állomás: Hajón Zebegénytől Nagymaros felé

Most, hogy hajóra szálltunk következő állomásunk, Nagymaros felé, kicsit elképelhetjük, hogy milyen élmény lehetett a német eredetű lakosság számára hajón, tutajon megérkezni a Dunakanyarba.

Ulm városában a mai napig *Donauschwabenufer*-nek nevezik azt a rakpartot, ahol annak idején a svábok ősei hajóra szálltak, hogy egy jobb élet reményében kelet felé vándoroljanak. Ulm mellett Günzburg és Regensburg volt a két másik dunamenti gyülekezőhelyük, ahol a német nyelvterület minden szegletéből érkező emberek vártak arra, hogy feljussanak egy, a messzi Magyarországra induló hajóra.

A három fő sváb telepítési hullámot németül *Schwabenzug*nak nevezik, annak ellenére, hogy a telepeseknek csupán egy kis része volt valóban sváb. Rajtuk kívül érkeztek elzásziak, svájciak, frankok, bádeniek, jöttek németek Bambergből, Würzburgból, Mainzból, Speyerből, Trierből és Freiburgból, sőt Stájerországból, Lotharingiából és Tirolból is.

Ami az amerikai telepeseknek az ekhós szekér, az a sváboknak az ulmi skatulya (Ulmer Schachtel) és a kelheimi óriástutaj (Kelheimer riesen Plätten) volt. A szó eredete: a német Schachtel szóra utal, amely első jelentése: skatulya, doboz. Ez a két középkori eredetű hajó uralta akkoriban a hajóforgalmat a Felső-Dunán. Közülük az ulmi skatulya a híresebb, ezzel érkeztek a Dunakanyarba is.

Egy ulmi skatulya hossza 25-30 méter volt, szélessége 6-8 méter, sebessége 2,7 méter/perc, irányítására hat emberre volt szükség, és egy hajón 150 kivándorló kapott helyet. A tutaj hátsó része tele volt csomagokkal, ládákkal, a tyúkok és a kis állatok ketreceivel, bútorokkal, ekével, vetőmaggal.

Ulmi skatulya

Néhány évtizede újra lehet nosztalgia skatulyákon Ulmtól Bécsig hajózáni, a Dunát szerető emberek nagy örömére.

Egy másik érdekesség, amelyet innen a hajóról is megfigyelhetünk, és amely talán a mainzi telepeseknek egy kicsit az otthonosság érzését adhatta az az, hogy a Rajna partján Mainz és Koblenz között található Loreley völgyéhez nagyon hasonló természeti képződmény található Nagymaros fölött is, a Duna mellett.

NAGYMAROS

4. Állomás: Német Nemzetiségi Tájház, Nyár utca 2.

A Marosra települt első német kolónia esetében beszélhetünk csak szervezett betelepítésről. Ezek többsége egy helyről, a mai Aschaffenburg régióból Mömbris környékéről származnak. Az anyakönyvekben számos olyan személyről található bejegyzés, akiknél a származási helyet *Maguntia/ Maguntini* szóval jelölik. *Maguntia* Mainz latin neve, amin a Mainzi Választófejedelemséget értik. Érdekes megjegyezni, hogy az 1740-ben készített, utcák szerint csoportosított lakossági összeírásban Nagymaroson már bizonyíthatóan szerepel a Mainzi utca.

Az 1739- ben dühöngő pestisjárványt az itt beszállásolt császári csapatok terjesztették el. A betegség pusztítása olyan gyors volt, hogy csak a járvány elmúltával jegyezték fel, hogy Nagymaroson 271 ember halt meg a kórban. A lakosság drámai megfogyatkozása az uradalom vezetését arra ösztönözte, hogy új telepeseket toborozzon a Német Birodalomból. Ebben a periódusban különösen sokan települtek Marosra, az anyakönyvekben még az 1740-es évek végén is "*novus svevus*" új sváb megjegyzéssel különböztették meg az új beköltözőket. 1772-ben nagy építkezések, beruházások kezdődtek, ekkor épült Nagymaros központja, újra boltozták a templomot, kálváriát és református templomot, továbbá serfőző és vámszedő házat építettek

A helyi sváboknak nagy szerepük volt Nagymaros szőlőkultúrájának felvirágoztatásában. A Dunakanyarban már a 16. században is szőlőültetvényekről számoltak be, egyes források az itt állomásozó rómaiaktól számítják a szőlőkultúra megjelenését. Régen a Duna mindkét oldalán végig szőlők borították a dombokat, a 18. században betelepített svábok tovább erősítették a helyi borkultúrát, amelynek a 19. század végén pusztító filoxérajárvány vetett véget. A nagymarosi német telepések telepítettek szőlőt a Visegráddal átellenben lévő hegyoldalba. A leírások alapján a 19. század közepén Nagymaroson jó minőségű fehér borokat és mellette gyümölcsöt termeltek. 1893-ban nyílt meg a településen a Duna partján, a vasútállomás szomszédságában, a szőlőhegy lankáján gyönyörű parkban dr. Ludwig Willibald pezsgőgyára, amely ekkor az ország nagyobb pezsgőüzemei közé tartozott.

Ez az egykori sváb parasztház a helyi Német Kisebbségi Önkormányzat által létrehozott tájház, amely az itt élő svábok történetét, életmódját mutatja be. Idézzünk is fel néhányat a helyi sváb szokások közül:

- *Christkindl* - A karácsonyi játékok eme változata kifejezetten a szálláskeresés rövid történetét mutatja be, melyben gyermekek csoportja december 24-én házról-házra jár, hogy köszöntse a családokat. A hagyomány szerint áldást és békességet hoznak a gyerekek a házba, amikor Krisztus születését elevenítik fel rövid játékkal, énekekkel és versekkel.

- "*Das Scheibenschlagen*" *Scheib ein, scheib aus* – Karika be, karika ki

Az 1930-as évekig játszották ezt a népszokást, ami abból állt, hogy tavasszal a fiatalok elmentek a hegyre, ott táborüzet raktak, majd a tűzbe kerek hasábfából lefűrészelt és középen kilyukasztott darabokat tettek. Amikor a karika izzott, egy rúd vagy karó végét bedugták a lyukba és a fejük felett megpördítették. A karika elgurult lefelé a hegyoldalon, s közben azt kiabálták a fiatalok: "*sájbáj sájbausz*", a legény annak a lánynak a nevét kiáltotta, akinek a tiszteletére elhajította a tűzkarikát. (A néphit szerint a karika arra gurult, amerre a legény szeretője lakott.)

- *Wassermann baden* – gyerekjáték, melyhez felhasználtak egy szekérnyom szélességű utat, vagy ha ez nem volt, két vonalat húztak a földre, hosszát is meghatározták. Ez jelképezte a Dunát. A "*Wassermann*" beállt a "Dunába" és megpróbálta elkapni az egyik oldalról a másikra futó gyerekeket. Közben ezt énekelték: "*Wassermann bade, jaj, wie gut ist bade.*" (Vízember fürdők, jaj, de jó fürödni.) Akit elkapott a "*Wassermann*", az lett a következő fogó.

- Májusfa állítás - Május elsejét megelőző napokban már az erdőt járták, hogy kiszemeljék a nekik legjobban megfelelő mogyorófát, ami ilyenkor már zöldellt. A lány, aki sejtette, hogy ő is kap májufát, a zsalugáter mögül leste. A 4-5 méter magas, különböző színes papírokkal feldíszített Májusfát általában a kapufélfához kötötték, hogy az utcáról mindenki láthassa. A következő napokban az a lány volt a legbüszkébb, akinek a községben a legnagyobb fája volt.

- Kiszebaba A Dunakanyar sváb településeinek generációkon át élt az a szokás, hogy a telet jelképező bábút leengedték a Dunán.

5. Állomás: Kitelepítés emléktábla, Mainzi utca 4.

A háború utáni kitelepítés Nagymaros német származású lakosait is érintették. Pontos információ nincs arról, hogy hány embert telepítettek ki Nagymarosról. Az 1941-es népszámlálás szerint Nagymaros lakossága 4470 fő, ebből 1770 fő vallotta magát németnek. A korabeli hírek szerint 1947. augusztus 27-én kezdődött meg a kitelepítés, mely 300 családot érintett. Egyházi feljegyzés szerint 28-án kezdődött és „a kiírt 1800 embernek csupán 10 százalékát vitték el, azok közül is néhányan megszöktek”.

A magyar kormány 1947 augusztusában 6, szeptemberben és októberben 5 szerelvényt indított útnak Németország szovjet zónájába. Nagymarosnál 1947. augusztus 26-án este lezárták az országutat és vonat sem közlekedett Pest felé. Csak Verőcéről lehetett utazni, mert az magyar községnek számított. Az első szerelvény a kitelepítettekkel 1947. augusztus 29-én indult Nagymarosról Németországba.

KISMAROS

6. Állomás: Rudolf ház, Kossuth Lajos út 34.

Ez az ún. Rudolf ház a településre jellemző régi építésű sváb lakóház: nyeregtetős, az épület bejárata nem az utcafront felől nyílik. Az első sváb házak vályogból készültek, szalmatetővel, és szoba-kamrából álltak.

A kismarosiak ősei több forrásmű szerint sváb nyelvjárást beszélő württembergi, kisebb részben elzászi katolikus németek voltak. Letelepítésük időpontjára vonatkozólag több egymásnak ellentmondó információ ismeretes; a legnagyobb valószínűsége annak a feltevésnek van, hogy a falut a német jövevények kb. 1720-1730 táján alapították. Az első leteleplők száma nem volt több 30 családnál, azaz 150 főnél. Ez az új falu lett lélekszámánál fogva a legkisebb, csekély földterületénél és földrajzi terjeszkedési korlátainál fogva a legyszerényebb település a Dunakanyarban.

Az újonnan letelepedettek földet és 6 évi adómentességet kaptak. A község 750 hektár területet kapott 24 hold földdel, ami kb. 25-30 családnak adott megélhetést olyan színvonalon, hogy az itt élők érdemesnek látták maguk után hívni az otthonmaradt rokonokat is. A második áramlás 1769. és 1771 között tetőzött.

Kismaros esetében továbbá meghatározó volt a dunabogdányi svábok beáramlása, így a település német ajkú lakosságának többsége dunabogdányi áttelepült. Ez a nyelvjárásban is megmutatkozik, ugyanis nagy a különbség a nagymarosi és a kismaros sváb nyelvjárások között.

Érdekes megfigyelni, hogy hogyan alakult a környékbeli svábok nyelvjárása. A Budai-hegyvidék német nyelvjárásai dunai bajor jellegűek, néhány német sziget e terület peremén azonban ki tudta vonni magát a bajor hatás alól: a Cserhát hegységben Berkenye, Szendehely és Katalinpuszta keleti frank nyelvjárást, Zebegeány, Nagymaros, Kismaros, Dunabogdány meglehetősen egységes rajnai frank-dunai bajor keverék nyelvjárást beszél.

7. Állomás: Kismarosi Sváb Muzeális Gyűjtemény, Kossuth u. 21.

A Kismarosi Sváb Muzeális Gyűjtemény 1993-ben nyílt állandó kiállításán megfigyelhetjük a falusi gazdálkodás régi szerszámain és borászati eszközeit, a falu vallási életének relikviáit, valamint régi okiratait és fényképeket. A kiállítás a XVIII. század első felében betelepült első sváb telepesektől kezdődően napjainkig öleli át a falu néprajzi hagyományait és történetét.

8. Állomás: Pincesor, Dózsa György u.

A kismaros pincesor önmagában kis területen helyezkedik el, azonban településképileg az egyik legmarkánsabb eleme a községnek, így önálló karakternek is tekinthető, Kismaros legkiemelkedőbb értékei közé tartozik. A korábbi szőlőtermesztés fontosságáról árulkodik a

településen a pincék magas száma. Az épületek nyeregtetősek, a fa kapuk az utcafrontról nyílnak.

A szőlőtermesztés mára visszaszorult, így az épületek „funkciójukat veszítették”, azonban tájtörténeti szempontból a múlt egyik legmeghatározóbb lenyomatát képezik, mivel Kismaros alapítása után jórészt a szőlőtermesztésből éltek, Bécsbe is szállítottak innen csemegeeszőlőt.

9. Állomás: Egyszerű sváb lakóház, Kossuth Lajos út 9.

Ez a lakóház egyszerű sváb lakóépület verandával. A településen a sváb parasztházak a településkép meghatározó részét képezik

10. Állomás: Köztársaság tér

Ulmi skatulya szobor

Horváth István 2004-ben felavatott szobra annak állít emléket, hogy sváb őseink a XVIII. század első felében német nyelvterületekről a szobor által ábrázolt tutajon érkeztek és alapították Kismarost.

Emléktábla

Az emléktábla az 1945. januárjában a Szovjetunióba „málenkij robotra” elhurcolt kismarosiak első csoportjának állít emléket.

11. Állomás: Kelényi ház, Kossuth Lajos út 18-20.

Egyszintes sváb ház. Kétszárnyú kapuja díszített, értékes épített elem. Korábban vámházként is üzemelt. A település egyik legrégebbi épülete.

Egy anekdota szerint a házat Brunkala László építtette fel 1888-ban. Felesége színésznő volt, kikapós asszonyka. Mivel a férj is nagy lábon élt, az ehhez szükséges pénzt váltóhamisítással teremtette elő, majd a nagy botrány elől Amerikába szökött. A pert követően a ház dr. Kelényi ügyvéd tulajdonába került, aki családjával itt töltötte a nyarakat.

VERŐCE

12. Állomás: Szent András templom

A Dunakanyar németekkel való betelepítésekor Verőce sem maradt „érintetlen terület”, sőt a betelepítés egész korai időre tehető az anyakönyvek adatai alapján. Tény azonban az is, hogy a verőcei németység a magyar lakosságtól körülvéve hamar elmagyarosodott, melyre

bizonyíték, hogy a házassági anyakönyvek szerint már 1824-ben kötötték vegyes német-magyar házasság.

A tatárjárás után német "*hospesek*" jöttek, és a Duna mindkét oldalán telepedtek le. Verőcén kiváltságos helyzetük volt, az 1300-as években ingatlanszerzési lehetőséget kaptak (ház, föld, szőlő) és mindez örökölhető volt. Így érthető, hogy a *hospesek* szívesen jöttek erre. A török hódoltság alatt pontos kimutatás készült névvel jelölve a szolgáltatásokat, ekkora már a magyar nevek váltak általánossá. A török kor utáni újratelepítés a püspökség irányításával történt, Nógrád után Verőcén, Kosdon, Alsósápon, később Berkenyén, Szerdahelyen, Katalinpusztán németajkúakkal. 1718 okt. 4-én Verőcére a Dunán tutajjal (*schachterrel*) érkeznek a családok Wüttemberg tartományból, Frankóniából, a Fekete-erdő vidékéről Althann püspök hívására. Verőcéről tárnás szekerekkel, állataikat terelve indultak tovább a számukra kijelölt településekre. A Morgó pataknál pihentek meg, majd indultak új otthonuk felé.

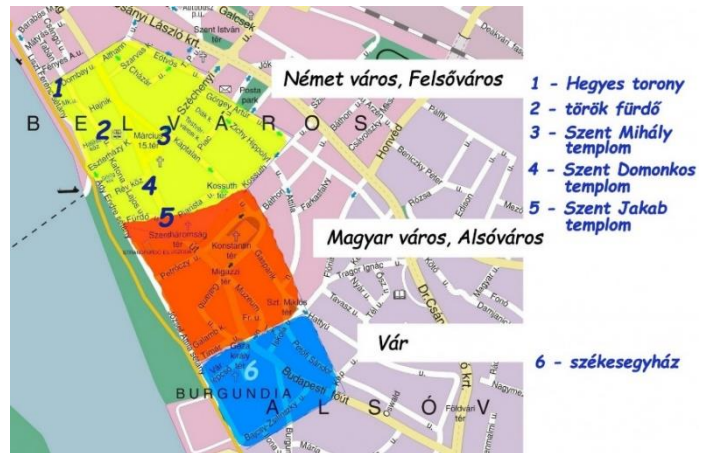
Itt, a barokk stílusú Szent András katolikus templomban egy érdekes szentre szeretném felhívni a figyelmet, akit a katolikus svábok különösen tisztelnek. Ábrázolása, szobra megtalálható más svábok lakta magyarországi településen is (például a Mecsekben lévő Kisújbányán).

Szent Vendel tiszteletét a török kiűzése után (1686) Magyarországra érkező német telepesek hozták magukkal. Szent Vendel legkorábbi életrajza 1417. után jelent, eszerint Vendel skót herceg volt, de titokban elhagyta a királyi udvart, és Rómába zarándokolt. Visszafelé utazva Westrich mellett egy kis házikóban telepedett meg és koldulással kereste kenyerét. Amikor egy birtokos megfeddte tétlenségéért, pásztorok szegődött el. Később egy csoda folyamán földesura megengedte Vendelnek a remete életmódhoz való visszatérést. Szent életmódjának híre gyorsan elterjedt, és számos földműves kereste fel, hogy beteg jószágait megáldja. Végül a tholei kolostor apátjának választották és pappá szentelték. Sírja fölé kis kápolnát emeltek, később ekörül alakult ki St. Wendel városka. A pásztorok védőszentjükként tisztelik.

VÁC

13. Állomás: Március 15. tér

A tatárok távozása után IV. Béla a délnémet vidékről hívott telepeseket Vác elnéptelenedett romjai közé, akik a város korábbi központjától északabbra telepedtek le. Ők építették ki a város mai főterét, és itt építették fel saját hagyományaik szerint Szent Mihály tiszteletére szentelt plébániatemplomot, intézményeiket és lakóházaikat.

Sajátosan kétnemzetiségű várossá vált Vác, amihez a szerény számú zsidó közösség társult. A város déli részén, a vár körül magyarok éltek, attól északra a németek. A két nemzetiség olyannyira elkülönült egymástól, hogy a különböző ajkú közösségeknek külön tanácsa, bírása és egyháza is volt. A közösségek tárgyi kultúrájukban is különböztek: így például a főtéren lakó módosabb németek emeletes kőházakban laktak, amelyekhez többnyire épület alatti tárolóhelyiség is tartozott. Ezekre a presztízsepítkezésekre pénzük elsősorban a szőlőtermesztésből, borászatból, különböző iparokból, valamint a távolsági kereskedelemről származhatott, amibe persze bekapcsolódtak a szintén a városban élő zsidó kereskedők is.

Nézzünk is szét ezen az egykor svábok lakta, gyönyörű barokk téren.

Március 15. tér

A tér végleges formáját az 1760-as években nyerte el, amikor közepéről lebontották a fél évezredet átélte, már rossz állapotban lévő Szent Mihály templomot. A templom feltárt falai a tér 2006-os felújítása óta láthatók. A 18. században épültek a tér legszebb középületei és polgárházai. A török idők csatározásaiban elpusztult középkori házak alapjait, pincéit felhasználták a barokk építők mesterei. A későbbi átépítések ellenére megőrződött az épületegyüttes egységes hangulata. A hetivásárok, a piac helye is ez a tér maradt a kezdetektől 1951-ig. Jelenlegi formáját a 2006 nyarán befejezett átépítéssel nyerte el. A teljes történelmi belváros műemléki jelentőségű terület.

Városháza

A Városháza a világi barokk legjelentősebb váci emléke. Egy 1680-ból származó térkép szerint ezen a helyen török fürdő állt, de az 1718. évi telekkönyv már városházát jelöl. A mai épületet az 1730-as évek közepén kezdték kialakítani, de csak Mária Terézia 1764-es látogatására készült el teljesen. A homlokzaton Jusztíciának, az igazság istenasszonyának szobra látható, tőle jobbra és balra egy-egy fekvő nőalak az ország- és az építést támogató püspök, Migazzi Kristóf címerét tartja.

FORRÁSOK

A Dunakanyar bal partjának általános bemutatása c. fejezethez

Tímár György: A Duna titkai, 2. kötet, Móra Ferenc Könyvkiadó, 1988.

Berki Z. – Kovács A. Gy. (szerk): Börzsöny és az Ipoly völgye turistakalauz, Cartographia

Veres Zsolt: A Duna és a kanyar esete a Dunakanyarban,

<http://akovekmeselnek.hu/2019/11/22/a-duna-es-a-kanyar-esete-a-dunakanyarban>,

hozzáférés: 2020.11.20.

Lánczi Péter: Az élményekkel teli csonka hegy – Naszály,

<https://www.turistamagazin.hu/hir/az-elmanyekkel-teli-csonka-hegy-naszaly>, hozzáférés:

2020.11.20.

Naszály (hegy), [https://hu.wikipedia.org/wiki/Nasz%C3%A1ly_\(hegy\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Nasz%C3%A1ly_(hegy)), hozzáférés:

2020.11.20.

A Börzsöny földtana, <http://weberdo.hu/borzsony-foldtan>, hozzáférés: 2020.11.20.

A Duna sokszínű élővilága, <https://www.erdekesvilag.hu/a-duna-sokszinu-elovilaga/>,

hozzáférés: 2020.11.20.

Dunavirág, <https://hu.wikipedia.org/wiki/Dunavir%C3%A1g>, hozzáférés: 2020.11.20.

Tragor Ignác Múzeum honlapja, <http://muzeumvac.hu/blog/12/A-8222-Verocei-Venusz-8221-.html>, hozzáférés: 2020.11.20.

Dunai Szigetek: Római hídfő az erdőben,

<https://dunaiszigetek.blogspot.com/2017/02/romai-hidfo-az-erdoben.html>, hozzáférés:

2020.11.20.

A római limes magyarországi szakaszai, Wikiwand,

https://www.wikiwand.com/hu/A_r%C3%B3mai_limes_magyarorsz%C3%A1gi_szakaszai,

hozzáférés: 2020.11.20.

Kristóf Eszter: Fedezd fel a római limes vonalát a Dunakanyarban,

<https://ilovedunakanyar.hu/sztori/romai-limes-a-dunakanyarban/>, hozzáférés: 2020.11.20.

Révátkelő hely a Visegrádi Dunakanyarban – Szob,

<http://www.pestmegye.hu/ertektar/4209-revatkelo-hely-a-visegradi-dunakanyarban-szob>,

hozzáférés: 2020.11.25.

Cifka Anna: Részletek Verőcsemaros nagyközség településtörténeti és műemléki vizsgálatából (Dunakanyar, 1987)

Dunakanyar, <https://csodasmagyarorszag.hu/uti-celok/dunakanyar>, hozzáférés: 2020.11.25.

Benyovszky Móric (szerk.): Vendégváró – Látnivalók Pest megyében, Well-Press, Miskolc, 2003

Vác honlapja, <http://www.vac.hu/>, hozzáférés: 2020.11.25.

Magyar Nemzeti és Történelmi Jelképek, <http://nemzetijelkepek.hu>, hozzáférés: 2020.11.25.

Vác, <https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1c>, hozzáférés: 2020.11.25

Zebegény honlapja, <http://www.zebegeny.hu>, hozzáférés: 2020.11.25

Zebegény, <https://hu.wikipedia.org/wiki/Zebeg%C3%A9ny>, hozzáférés: 2020.11.25

Nagymaros honlapja, <https://nagymaros.hu/>, hozzáférés: 2020.11.25

Nagymaros, <https://hu.wikipedia.org/wiki/Nagymaros>, hozzáférés: 2020.11.25

Kismaros honlapja, <https://www.kismaros.hu/>, hozzáférés: 2020.11.25

Kismaros, <https://ilovedunakanyar.hu/dunakanyar/kismaros/>, hozzáférés: 2020.11.25

Kismaros, <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kismaros>, hozzáférés: 2020.11.25

Verőce honlapja, <http://veroce.hu>, hozzáférés: 2020.11.25

Verőce (Magyarország):

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Ver%C5%91ce_\(Magyarorsz%C3%A1g\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Ver%C5%91ce_(Magyarorsz%C3%A1g)), hozzáférés: 2020.11.25

1. Útvonal: A festői Dunakanyar c. fejezethez

Kós Károly (építész),

[https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B3s_K%C3%A1roly_\(%C3%A9p%C3%ADt%C3%A9sz\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B3s_K%C3%A1roly_(%C3%A9p%C3%ADt%C3%A9sz)), hozzáférés: 2020.12.01.

Artportal: Kós Károly, <https://artportal.hu/lexikon-muvesz/kos-karoly-143/>, hozzáférés: 2020.12.01.

Zebegényi országzászló és hősi emlékmű,

https://hu.wikipedia.org/wiki/Zebeg%C3%A9nyi_orsz%C3%A1gz%C3%A1szl%C3%B3_%C3%A9s_h%C5%91si_eml%C3%A9km%C5%B1, hozzáférés: 2020.12.01.

Kórusz József-emlékkiállítás Zebegényben Szőnyi István Emlékmúzeum,

<https://artkalauz.hu/korusz-jozsef-emlekkiallitas-zebegenyben-szonyi-istvan-emlekmuzeum/>, hozzáférés: 2020.12.01.

Posztnagybányai stílus,

https://hu.wikipedia.org/wiki/Posztnagyb%C3%A1nyai_st%C3%ADlus, hozzáférés: 2020.12.01.

A Gresham-kör, <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/muveszet/gresham.html>, hozzáférés: 2020.12.01.

A XX. sz. első felének magyar művészeti irányzatai, <https://mek.oszk.hu/03400/03409/html/hatter.htm>, hozzáférés: 2020.12.01.

Szőnyi István (festő, 1894–1960), [https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C5%91nyi_Istv%C3%A1n_\(fest%C5%91,_1894%E2%80%931960\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C5%91nyi_Istv%C3%A1n_(fest%C5%91,_1894%E2%80%931960)), hozzáférés: 2020.12.01.

Klemmné Németh Zsuzsa szerk.: Árkádiától Zebegényig. A zebegényi művészkolónia 1928–42 között, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2003, https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_PEST_Idszak_05_Arkadiatol/?pg=9&layout=s, hozzáférés: 2020.12.02.

Berényi Róbert, https://hu.wikipedia.org/wiki/Ber%C3%A9ny_R%C3%B3bert, hozzáférés: 2020.12.01.

Fényőrség – Berény Róbert, <https://moly.hu/merites-rovatok/fenyorseg-bereny-robert>, hozzáférés: 2020.12.05.

Vass Elemér, <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletraizi-lexikon-7428D/v-78466/vass-elemer-78592/>, hozzáférés: 2020.12.05.

Bernáth Aurél, https://hu.wikipedia.org/wiki/Bern%C3%A1th_Aur%C3%A9l, hozzáférés: 2020.12.05.

Amrita Sher-Gil, https://hu.wikipedia.org/wiki/Amrita_S%C3%A9rgil, hozzáférés: 2020.12.05.

Amrita Sher-Gil, A Magyar-Indiai Festőnő, <https://bezzeganya.reblog.hu/amrita-shergil-a-magyarindiai-festono>, hozzáférés: 2020.12.10.

Klemmné Németh Zsuzsa (szerk.): Maróti Géza és Zebegény (1875–1941), Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2003, https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_PEST_Idszak_06_Maroti/?pg=0&layout=s, hozzáférés: 2020.12.10.

MTVA Archívum: Kultúra - Művészttelep Nagymaroson, <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-bFZBV21nOUdpc0x2djg5U2V0UFI2dz09>, hozzáférés: 2020.12.10.

Nagymarosi művészttelep: <https://muveszttelep.wixsite.com/2014/about>, hozzáférés: 2020.12.05.

Fábián Erika: Nagymarosi művészttelepek, https://dunakanyarkult.blog.hu/2020/03/26/a_nagymarosi_muveszttelepek, hozzáférés: 2020.12.15.

Szent Kereszt felmagasztalása-templom, Nagymaros, <https://funiq.hu/3079-szent-kereszt-felmagasztal%C3%A1sa-templom-nagymaros>, hozzáférés: 2020.12.09.

Lohr Ferenc (festő), [https://hu.wikipedia.org/wiki/Lohr_Ferenc_\(fest%C5%91\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Lohr_Ferenc_(fest%C5%91)), hozzáférés: 2020.12.10.

Göröntsér Vera: Pállya Celesztin, Köztérkép, <https://www.kozterkep.hu/25704/pallya-celesztin>, hozzáférés: 2020.12.10.

Pállya celesztin,
<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:29yPHbwfG9oJ:https://nagymaros.hu/wp-content/uploads/2018/10/P%25C3%25A1llya-Celestin.doc+&cd=4&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>, hozzáférés:2020.12.10.

Baktay Ervin, https://hu.wikipedia.org/wiki/Baktay_Ervin, hozzáférés: 2020.12.10.

Az India-kutató indián tábora Kismaroson, <https://dunaiszigetek.blogspot.com/2014/05/az-india-kutato-indian-tabora-kismaroson.html>, hozzáférés: 2020.12.10.

Gorka Géza: https://hu.wikipedia.org/wiki/Gorka_G%C3%A9za, hozzáférés: 2020.12.08.

Magyarkúti Béla, https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyark%C3%BAti_B%C3%A9la, hozzáférés: 2020.10.20.

Magulya család,
https://www.veroce.hu/letoltesek/helytorteneti_kor/magyarkuti_bela_grafikus_festomuvesz/magyarkuti_bela_grafikus_festomuvesz_3-28_oldal.pdf, hozzáférés: 2020.10.20.

Az Endrődi ház története,
https://www.veroce.hu/letoltesek/helytorteneti_kor/endrodi_haz/endrodi_haz_1-18_oldal.pdf, hozzáférés: 2020.12.05.

Endrődi (Junga) Sebestyén,
[https://hu.wikipedia.org/wiki/Endr%C5%91di_\(Junga\)_Sebesty%C3%A9n](https://hu.wikipedia.org/wiki/Endr%C5%91di_(Junga)_Sebesty%C3%A9n), hozzáférés: 2020.12.12.

Sajdik Ferenc Illusztrátor, <https://mora.hu/alkoto/sajdik-ferenc>, hozzáférés: 2020.12.10.

Both Gabi: Örökké gyerek marad, bármi is történik – Sajdik Ferenc ma 90 éves, 2020.08.21,
<https://wmn.hu/kult/53414-orokke-gyerek-marad-barmi-is-tortenik--sajdik-ferenc-ma-90-eves>, hozzáférés: 2020.12.11.

2. Útvonal: A svábok nyomában a Dunakanyar bal partján c. fejezethez

Vallás, mentalitás <https://sites.google.com/site/szauerektolnavarosabol/vallas-mentalitas>, hozzáférés: 2020.12.10.

Solymár Imre: Szorgalom és takarékoság: a dél-dunántúli németek gazdasági magatartásának, gazdasági mentalitásának két fő vonása,
https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/a_magyar_orszag_i_nemetseg_tortenete/pages/009_solymar_imre.htm, hozzáférés: 2020.12.10.

Magyarországi németek,
https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1gi_n%C3%A9metek, hozzáférés: 2020. 12. 22.

Ulmi skatulyák, <https://dunaiszigetek.blogspot.com/2013/01/ulmi-skatulyak.html>, hozzáférés: 2020. 12. 22.

Sváb népszokások, <https://nagymaros.hu/svab-nepszokasok/>, hozzáférés: 2020. 12. 22.

Váci mérték, <https://www.vacimertek.hu/l/eltemettek-a-telet-nagymaroson/>, hozzáférés: 2020.12.11.

Településtörténet, <https://zebegeny.asp.lgov.hu/telepulestortenet>, hozzáférés: 2020.12.12.

Somerset Maugham vendégségben - Apponyi grófnő Zebegényben és Fóton,
https://dunakanyarkult.blog.hu/2020/06/12/viragegylet_zebegenyben, hozzáférés: 2020.12.01.

A zebegényi templom, Löherer Andor: Zebegény, Hont megyei község Parasztagzáinak monográfiája,
http://www.epa.hu/02900/02952/00078/pdf/EPA02952_orszagepito_2005_4m_002-024.pdf, hozzáférés: 2020.11.15.

Rejtőzködő borvidékek: Az elfeledett Dunakanyar - Heining Pince és Borgarázs Manufaktúra,
https://borrajongo.blog.hu/2020/12/12/rejtozkodo_borvidekek_az_elfeledett_dunakanyar_heining_pince_es_borgarazs_manufaktura?fbclid=IwAR3-FsjADn2kj5m8TM-RTrTHUZgl92-o-u-L3PEzJOT3gda0lgQE6sm1u9s, hozzáférés: 2020. 12. 22.

A kitelepítés,
https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/nagymaros/fajdalmas_orksegunk/pages/005_a_kitelepites.htm, hozzáférés: 2020.12.22

Kismaros rövid története,
https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/kismaros/tanulmanyok_kismaros_tortenetebol/pages/003_kismaros_rovid_tortenete.htm, hozzáférés: 2020.12.02.

Kismaros, http://www.dunakanyar.hu/latvanyossag_nevezetesseg/365_Kismarosi-Svab-Muzealis-Gyujtemeny-Kismaros.html, hozzáférés: 2020.11.30

Kismaros örökségvédelmi hatástanulmány értékkataszter, Verecke 88 Kft, 2016:
http://kismarosikialto.hu/wp-content/uploads/2017/02/KISMAROS_OROKSEGVEDELMI_HATASTANULMANY_ERTEKKATAS_ZTER.pdf, hozzáférés: 2020.12.05.

Kismaros község településképi arculati kézikönyve, 2017,
<http://www.kismarosmuvhaz.hu/wp-content/uploads/2017/11/Kismaros.kozseg.telepuleskepi.arculati.kezikonyve.pdf>
hozzáférés: 2020.12.08.

Babóczy Viktória: A magyar és német lakosság viszonya Verőcén a nyelvhasználat tükrében a 19. században egyházi források alapján, Magyar Egyháztörténeti vázlatok, 2008/3-4,
http://www.heh.hu/MEV_2008_3-4.szam.pdf, hozzáférés: 2020.12.15.

Kovács Olivér : Váci németek emléke a város alatt, 2013 <https://epiteszforum.hu/vaci-nemetek-emleke-a-varos-alatt>, hozzáférés: 2020.12.16.

Vác műemlékei és nevezetességei, <http://www.vac.hu/vac/nevezetesseg.html>, hozzáférés: 2020.12.05.

FELHASZNÁLT FESTMÉNYEK FORRÁSAI

Kórusz József-émlékkiállítás Zebegényben Szőnyi István Emlékmúzeum, 2018,
<https://artkalauz.hu/korusz-jozsef-emlekkiallitas-zebegenyben-szonyi-istvan-emlekmuzeum/>, hozzáférés: 2020.12.20

Kórusz, József, https://www.kollergaleria.hu/artist/korusz_jozsef-1074-de hozzáférés: 2020.12.20

Szőnyi István, <https://budapestaukcio.hu/szonyi-istvan/festo/viadukt> hozzáférés: 2020.12.15

Szőnyi István, <https://www.hung-art.hu/frames.html?magyar/s/szonyi/muvek/3/szonyi303.html> hozzáférés: 2020.12.15.

Szőnyi István: Zebegényi utca <https://www.mutargy.com/festmeny-grafika/szonyi-istvan-zebegenyi-utca>, hozzáférés: 2020.12.15.

Kiss Terézia (1928 - 2016): Szőnyi István műtermének ablaka,
<https://www.mutargy.com/festmeny-grafika/kiss-terezia-1928-2016-szonyi-istvan-mutermenek-ablaka>, hozzáférés: 2020.12.11

Berény Róbert: Zebegényi táj <https://www.mutargy.com/festmeny-grafika/bereny-robot-zebegenyi-taj>, hozzáférés: 2020.12.11

Berény Róbert (1887 - 1953): Tél Zebegényben, 1940 körül
<https://www.kieselbach.hu/alkotas/tel-zebegenyben-6509>, hozzáférés: 2020.11.05

Vass Elemér (1887-1957): Nyári délután a parkban <https://europagaleria.hu/galeria/vass-elemer-1887-1957-nyari-delutan-a-parkban/>, hozzáférés: 2020.11.10.

Bernáth Aurél <https://www.hung-art.hu/frames.html?magyar/b/bernath/muvek/1/berna105.html>, hozzáférés: 2020.11.10

Amrita Sher-Gil, https://www.christies.com/lot/lot-amrita-sher-gil-untitled-5761154/?lid=3&sc_lang=zh, hozzáférés: 2020.12.01.

Winter,
https://www.google.com/search?q=Ber%C3%A9ny+R%C3%B3bert%3A+Zebeg%C3%A9nyi+t%C3%A1j&tbm=isch&ved=2ahUKEwjkW4izg-LtAhUIyKQKHTM3CgIQ2-cCegQIABAA&oq=Ber%C3%A9ny+R%C3%B3bert%3A+Zebeg%C3%A9nyi+t%C3%A1j&gs_lcp=CgNpbWcQA1Dt1QNY7dUDYIrcA2gAcAB4AIABS4gBS5IBATGYAQCgAQGqAQtn3Mtd2l6LWltZ8ABAQ&sclient=img&ei=JyHiX6SUE4iQkwWz7qgQ#imgrc=iVcaX0xlZta4IM,
hozzáférés:2020.12.01

Vörös Géza (1897 - 1957): Art deco táj (Dunakanyar), 1936
<https://www.kieselbach.hu/alkotas/art-deco-taj-dunakanyar-2919>, hozzáférés: 2020.12.01

Raszler Károly, <http://rezkarcfitness.blogspot.com/2011/05/raszler-karoly.html>., hozzáférés: 2020.11.10

Legények lovon / festő Pállya Celesztin

http://dka.oszk.hu/kereses/keres_cedulaelem.php?alkoto=P%E1llya_Celestin, hozzáférés: 2020.11.10

Pállya Celesztin (1864-1948) Vásárban,

<https://galeriasavaria.hu/termekek/reszletek/festmeny/2942623/termekjelentestermekjelentestermekjelentestermekjelentes>, hozzáférés: 2020.11.10

Pállya Celesztin: Patak Kismaroson, http://bav.hu/aukcio-tetel/999000080_45, hozzáférés: 2020.11.10

Lúdas Matyi / Mattie the Gooseboy (1977) - Hátterek / Backgrounds,

<http://livlily.blogspot.com/2017/05/ludas-matyi-matt-gooseboy-1977-hatterek.html>, ,
hozzáférés: 2020.11.10

Edvi Illés Aladár (1870-1958): Itatás a folyónál, <https://pinteraukcioshaz.hu/itatas-a-folyonal>,
hozzáférés: 2020.11.05

Edvi Illés Aladár (1870-1958): Cows Grazing

<https://www.bodaofart.com/aukcio.php?id=1404&kat>, hozzáférés: 2020.11.10

Alkotópályázat,

http://dunakanyar.hu/index.php?page=program&sub=list&action=reszletes&p_id=10970,
hozzáférés: 2020.11.10

FÉNYKÉP MELLÉKLET

A Dunakanyar a Szent Mihály hegyről

A dunakanyari táj Kismaros felett

Havas Boldogasszony templom, Zebegény

Templombelső, Zebegény

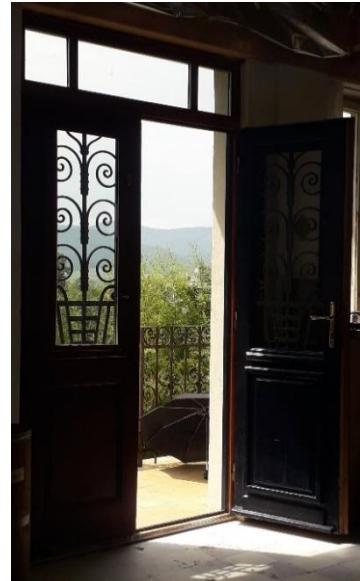
Kórusz József háza, Zebegény

Szőnyi István Emlékmúzeum

„Napraforgó házak”, Zebegény

Az egykor Szepessy villa (Amrita Sher-Gil zebegényi otthona)

Emléktábla, Nagymaros

Pállya Celesztin szobra, Nagymaros

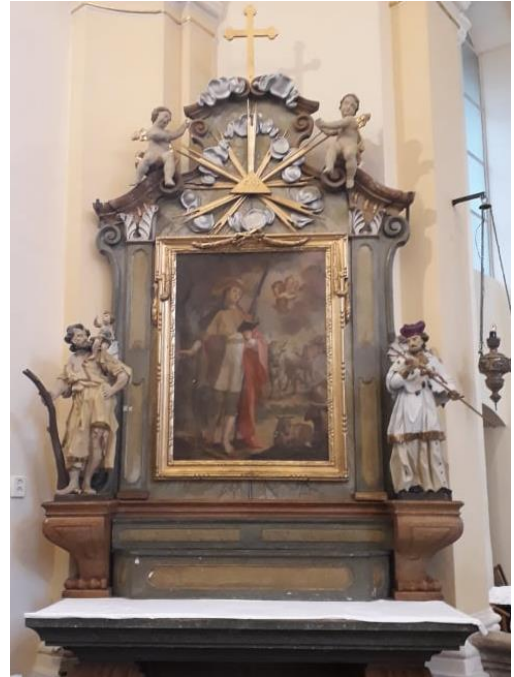
Duna-part Verőcénél az Ybl-féle támfal-sorral

Naplemente Verőcén

Szent András templom, Verőce

Szent Vendel oltár, Verőce

Duna-parti sétány Vác

Városháza, Vác